

MARUL, KATUL
I TROGIRSKI KODEKS PETRONIJA
(*CODEX PARISIENSIS LAT. 7989 OLIM TRAGURIENSIS*)

Bratislav Lučin

UDK: 091.14(497.5 Trogir)
821.163.42-052 Marulić, M.
Izvorni znanstveni rad

Bratislav Lučin
Marulianum
S p l i t
Bratislav.Lucin@public.srce.hr

0. Uvodne napomene

Kada sam, početkom 2005. godine, otkrio da prijepis Klaudijanova *Feniksa* na kraju trogirskog kodeksa (*Codex Traguriensis*) potječe od Marulićeve ruke, raspolagao sam reprodukcijama samo nekoliko stranica iz toga glasovitog rukopisa; zaključak da u njemu ima još Marulićevih zapisa morao sam stoga temeljiti na podacima iz sekundarne literature. Ti su ipak jasno upućivali na zaključak kako još mnogo zabilješki u trogirskom kodeksu potječe upravo od Marka Marulića, pa sam o tome izvijestio u radu »Marulićeva ruka na trogirskom kodeksu Petronija«. ¹ U međuvremenu pribavio sam fotografije čitava kodeksa, pa mogu iznijeti čvrsto utemeljene podatke koji potvrđuju pretpostavke iznesene u tom tekstu i proširuju ih novim spoznajama.

Radi lakšega praćenja daljnjeg izlaganja, najprije dajem potanji opis kodeksa i njegova sadržaja. ² Ispisan je na papiru, obaseže 248 + 2 stranice (str. 249 i 250,

¹ *Colloquia Maruliana* XIII (2005), str. 315-322.

² Temelji se na: P e t r o n i i Arbitri *Satirarum reliquiae*, ex recensione Francisci Buecheleri, Berolini, apud Weidmannos, 1862 (tzv. *editio maior*), str. XVI-XVII; Albinia Catherine de la Mare »The Return of Petronius to Italy«, *Medieval Learning and Literature. Essays presented to Richard William Hunt*. Edited by J. J. G. Alexander and M. T. Gibson, Oxford 1976, str. 220-254 (240-242); James L. Butrica, *The Manuscript Tradition of Propertius*, University of Toronto Press, Toronto etc. 1984, str. 278-279, kao i na vlastitom uvidu (digitalizirani crno-bijeli mikrofilm kodeksa).

list pergamene koji pripada originalnom uvezu), dimenzija 282 x 215 mm. Rubovi su mu znatno oštećeni, naknadno restaurirani. Vodoravne pomoćne crte naznačene su tintom, a okomite olovkom (sežu iznad najgornjeg retka). Do str. 208 (kraj sveščića) na stranici je 48 redaka, a od 209 do kraja 41 redak. Struktura sveščića: 1-2¹², 3-12¹⁰ (tj. sveščići 1 i 2 imaju po 12 listova, ostali po 10); horizontalna kustoda na donjoj margini (na kraju svakog sveščića).

Osnovni tekst na str. 1-232 kao i sve popratne tekstove te inskripcije i supskripcije pisala je jedna ruka, frakturnom polugoticom. Str. 233-250 isprva su bile prazne, ali poslije su tu ispisana dva dodatka: Klaudijanovu pjesmu na str. 233-237 prepisao je Marko Marulić; adespotni epigram *Ad Leonem ebreum* na str. 249 pisala je ruka iz 16. st.

Na početku *Trimalhionove gozbe* (str. 206) boja tinte se mijenja, a k tomu je rukopis na str. 206-208 (tj. do kraja sveščića) sitniji negoli u prethodnim tekstovima; od str. 209 nadalje opet je uobičajene veličine. Pisar dodaje broj stihova na kraju svake pjesme te zbroj stihova na kraju svake pjesničke knjige (iznimka je Petronijev tekst, gdje se daje samo broj stihova na kraju svake pjesme; *Cena* ima malo stihova, pa se u tom dijelu broj stihova uopće ne bilježi).

Glavni tekst pisan je krajem 1423, kada je završen prijepis Katula (usp. niže u opisu sadržaja, uz str. 179); ostali tekstovi možda su uneseni nešto kasnije (*Cena* se razlikuje veličinom slova, bojom tinte i brojem redaka od *excerpta*, pa je vjerojatno pisana nakon određenog vremenskog razmaka), no pisar je svoj posao završio vjerojatno 1424. ili 1425; po svemu sudeći, kodeks je nastao u Firenci.³

Sadržaj:

1-43: Tibul

Na 1: »Questo libro sia di me Polantonio Cipico.« (ruk. 16. st.)

Na 43: epitaf Domicija Marsa (*Te quoque Virgilio...*); Svetonijeva *Vita Tibulli*.

44-131: Propercije

Na 44: Marcijalov distih posvećen Properciju (Mart. 14,189).

132-179: Katul

Na 132: Marcijalov distih posvećen Katulu (Mart. 14,195); epigram Benvenuta de Campesani o pronalasku Katulovih pjesama (*Ad patriam venio...*)

Na 179 (u donjem vanjskom kutu) zabilješka: *1423 di<e> 20 no(vem)br(is) p(er)[c...]⁴ / ep(isto)le 60 versus 2.2[.]*.

180-184: Ovidije, *Epistula Saphus* [sic] *ad Phaonem* (Her.15)

³ Usp. Albert C. Clark, »The Trau MS. of Petronius«, *Classical Review*, 22 (1908), str. 178-179; De la Mare, n. dj. (u bilj. 2), str. 243-245, 248.

⁴ Vjerojatno je pisalo *percensui*; usp. De la Mare, n. dj. (u bilj. 2), str. 241, bilj. 2.

- 185-205: Petronije, *excerpta vulgaria*⁵
 206-229: Petronije, *Cena Trimalchionis*
 229-232: Vergilije, *Moretum*
 233-237: Klaudijan, *De pho<e>nice* (*Carm. min.* 27) – autograf Marka Marulića
 238-248: prazno
 249: epigram *Ad Leonem ebreum* (incipit: *Omnia deposui, superest hec sola lacerna*), pisan rukom 16. st.

Tekstove u kodeksu pisale su tri ruke.

– Prva ruka (*a*) pripada prepisivaču glavnine kodeksa, koji svoj posao obavlja u nekoliko navrata, s vremenskim razmacima.⁶ Na marginama unosi svoj

⁵ Tako su nazvani jer tvore najbrojniju i najrasprostranjeniju skupinu Petronijevih rukopisa. sadrže izvratke iz *Sat.* 1-26,5 te iz 80,9-137,9, a iz *Cena* 55,4-6. Prema Konradu Mülleru *excerpta vulgaria* (za koja se u kritičkim izdanjima rabi oznaka *O*) nastala su u 9. st. kao izbor iz već tada teško oštećenog i samo djelomično očuvanog teksta, ali ipak kudikamo opsežnijeg; u njih je preuzeto ukupno oko dvije petine tih opsežnijih ostataka (u kojima se ne nalazi *Cena*). Budući da su ovi sadržavali mnogo toga što nije bilo prikladno za odgoj mladeži, netko je (možda Heiric iz Auxerre) te izvratke ponovno ekscerpirao i očistio, te ih tako pokušao učiniti prihvatljivima za školsku uporabu. Usp. Konrad Müller, »Praefatio«, u: *Petronii Arbitri Satyricon reliquiae*, edidit Konrad Müller, Monachii et Lipsiae, in aedibus K. G. Saur, 52003, str. IV-VII, XI; Antun Slavko Kalenić, »Tekst Satirikona. Autor i djelo«, u: *Petronije Arbitri, Satirikon ili vragolaste pripovijesti*, prijevod i popratni tekstovi Antun Branko [sic] Kalenić, Zagreb 1986, str. 337-387 (358). Valja dakle imati na umu da je Marulić imao u rukama (i čitao!) ipak znatno »pročišćen« tekst *Satirikona*. Tekst *excerpta vulgaria* kakav se nalazi u trogirskom kodeksu u struci nosi oznaku *A*. Ovdje dajem podatke o tome što sadrže *excerpta vulgaria* (prema Müllerovu izdanju), kako bi zainteresirani čitatelj imao točan uvid u opseg Marulićeva poznavanja Petronijeva teksta: 1,1-8,4 (*poenas*); 9,5; 14,2; 16,1-18,4 (*duxit*); 18,5 (*si non adnuissetis*)-19,1; 20,8; 24,5-26,5; [slijedi *Cena*, koja obuhvaća 26,7-78]; 80,9-81,2 (*pectus*); 83,10-84,3; 88,2 (*priscis*)-89; 94,1-6; 95,1-96,6; 108,12-110,3; 110,6-113,6; 118,1-124,3; 126,12-127,10; 128,6; 129,3-130,6; 131,8-131,11; 132,7-132,10; 132,11 (*illa*)-132,13 (*litigat suo*); 132,15; 133,1-133,4; 134,3-134,8 (*potest*); 134,9 (*ad summam ... surrexit*); 134,12-136,2 (*restinguit*); 136,2 (*faciemque*)-136,3 (*erexi*); 136,4 (*itaque ... processi*); 136,4 (*impetum*)-136,6; 136,13-137,3; 137,9.

⁶ Ništa pobliže nije poznato o vlasniku ruke *a*. Sabbadini pretpostavlja – na temelju nekoliko fonetsko-grafijskih osobitosti – da on potječe iz sjeverne Italije ili nekog po izgovoru srodnog kraja (»un ammanuense dell'Italia settentrionale o di un paese che con essa abbia affinità di pronuncia«); usp. Remigio Sabbadini, »Per la storia del codice Traurino di Petronio«, *Rivista di filologia e istruzione classica*, 48 (1920), str. 27-39 (34-35). Pomišlja dapače na kojeg Trogiranina, ali na temelju uvida u autograf Petra Cipika uočava da to zasigurno nije Petar; ipak, ne isključuje kako bi prepisivač mogao biti koji drugi pripadnik iste obitelji (*ibid.*, str. 35, bilj. 1; str. 38). Osim toga, zapaža da se među riječima što ih je prepisivač ponovio na margini (jer su mu bile nerazumljive ili vrijedne pozornosti) pojavljuje i riječ *Parentini* (*Cod. Trag.*, str. 219, r. 33). »A chi poteva importare un tal vocabolo« – pita se Sabbadini – »se non a chi ravvisasse in esso l'etnico della città istriana *Parentium*? Con ciò si verrebbe a sospettare che il copista appartenesse alla regione bagnata dall'Adriatico orientale.« (*ibid.*, str. 34-35). *De la Mare* se na to vezuje

karakteristični monogram *Nota*, ucrtava ruke s uperenim kažiprstom (*maniculae*), ispisuje napomene *Seneca supplevit* ili *Supplevit Seneca* ondje gdje popunja praznine u Tibulovim (dvaput) i Katulovim (jednom) pjesmama; taj Seneca je, kao što napominje A. C. de la Mare, Tommaso Seneca iz Camerina (oko 1391-1462).⁷

– Druga ruka (*b*), koja prema A. C. de la Mare piše ranohumanističkim kurzivom, unosi nekoliko kratkih bilježaka na marginama Petronijevih tekstova (na str. 188, 210, 214, 218 i 222);⁸

– Treća ruka (*c*), koju ista auktorica identificira kao »italsku ruku iz ranog 16. st. (?)« (»early sixteenth-cent. [?] italic hand«),⁹ prepisala je Klaudijanovu pjesmu; isti je *scriba*, nastavlja ona, »napisao neke bilješke i inačice u svim tekstovima osim *Trimalhionove večere* i unio je mnogo dodataka u Katula«.

Nijedna od tih triju ruku nije u literaturi bila identificirana ni s približnom sigurnošću. A. C. de la Mare iznijela je pretpostavku da bi ruka *b* mogla potjecati od Jurja Benje, ali je pridodala kako takvih bilježaka u trogirskom kodeksu ima premalo za pouzdanu atribuciju, a k tomu su i vrlo kratke.¹⁰ U spomenutom svojem radu objavljenom u *Colloquia Maruliana XIII* nedvojbeno sam utvrdio da je prijepis Klaudijanova *Feniksa* načinio Marko Marulić: time je jedan *scriba* trogirskoga kodeksa prvi put dobio ime i prezime.

To je otkriće povlačilo za sobom dalekosežne posljedice, pa je za sigurnije zaključke bio nuždan uvid u cjelokupni rukopis. Stoga sam prije svega pribavio mikrofilm kodeksa i dao ga digitalizirati; nažalost, iz pariške Bibliothèque Nationale nisam uspio pribaviti snimke u boji, nego samo crno-bijele (takav

svojim zapažanjem o svojstvima duktusa, koja opisuje ovako: »a rather fractured but legible semi-Gothic hand, perhaps of the Venetian type« (n. dj. u bilj. 2, str. 240), te u bilješki napominje kako postoje sličnosti s rukopisom Francesca Barbara, pa i Jurja Benje. No zatim dodaje: »Neither hand, however, appears to be identical with that of the Traguriensis« (*ibid.*, u bilj. 2). Sve bi to upućivalo na zaključak kako prepisivač trogirskog kodeksa potječe iz Veneta ili Dalmacije.

⁷ Vrijedno je spomenuti da se jedna njegova pjesma nalazi u kodeksu Jurja Benje i Petra Cipika, Marc. lat. XIV 124 (4044), f. 37v-38 (dakle u dijelu prepisanu Petrovom rukom). Usp. Paul Oskar Kristeller, *Iter Italicum*, II, The Warburg Institute – Brill, London – Leiden³1998, str. 265. Taj podatak proučavatelji trogirskog kodeksa dosad nisu zapazili, a možda nije bez važnosti u nastojanju da se nešto više dozna o povijesti kodeksa i o njegovu prepisivaču. O kodeksu Benja – Cipiko usp. Giuseppe Praga, »Indagini e studi sull'umanesimo in Dalmazia: Il codice di Giorgio Begna e Pietro Cippico«, *Archivio storico per la Dalmazia*, 6 (1932), vol. 13, fasc. 77, str. 210-218; Vanja Kovačić, »Giorgio Begna e Pietro Cippico, Codice Marciano / Juraj Benja and Petar Cippico, The Marciana Codex«, u: *Tesori della Croazia restaurati da Venetian Heritage Inc.* [katalog izložbe], Venezia 2001, str. 185-186.

⁸ Usp. De la Mare, n. dj. (u bilj. 2), str. 242. Drugu ruku (kod njega *B*) zapazio je već Sabbadini, n. dj. (u bilj. 6), str. 38.

⁹ Usp. De la Mare, *ibid.*

¹⁰ Usp. De la Mare, n. dj. (u bilj. 2), str. 245.

postupak knjižnica je obrazložila »razlozima konzervacije«). Valja odmah reći da je ta okolnost značila znatno ograničenje u radu: naime, unatoč velikoj rezoluciji, iz crno-bijelih snimaka ne mogu se dobiti neki neobično važni podatci, kao što je boja tinte, a mjestimično se (na unutarnjoj margini blizu uveza; ondje gdje jedna ruka piše *preko* druge) tekst uopće ne može odčitati ili se to može učiniti samo s djelomičnom pouzdanošću.

Osim toga, upravo zbog crno-bijelih reprodukcija odlučio sam ne upuštati se u atribuciju vrlo zanimljivih vitičastih oznaka, koje se javljaju na mnogo mjesta na marginama kodeksa. Većina ih je po obliku izrazito nalik onima što nedvojbeno potječu od Marulića, a nalaze se na marginama knjiga iz njegove osobne knjižnice; no za čvršće zaključke trebalo bi najprije usporediti boju tinte tih vitičastih oznaka s tintom pouzdano Marulićevih tekstualnih zapisa na stranicama trogirskoga kodeksa (nerijetko se vitica i tekstna marginalija nalaze jedna pored druge, potaknute istim ulomkom teksta) – a zatim sve to sravniti s bojom (točnije: bojama) tinte na marginama njegovih knjiga.¹¹

Ovdje ću se dakle ograničiti samo na zabilješke tekstualne naravi, a među njima opet samo na one ispisane na marginama (dakle ne interlinearno niti preko teksta ruke *a*, kakvih je uistinu velik broj u Katulovim stihovima). Srećom, te su marginalije najvećim dijelom potpuno čitljive i na crno-bijelim reprodukcijama, a u katulovskom su dijelu kodeksa također veoma brojne, pa sve to nudi više nego dostatnu građu za zanimljive zaključke. Prvi i najvažniji od njih tiče se vlasnika one ruke koja se dosad označavala slovom *c*: na osnovi uvida u čitav kodeks nema nikakve dvojbe da ona uistinu pripada Marku Maruliću. Od Marulića, dakle, potječe ne samo prijepis Klaudijanove pjesme, nego i mjestimične marginalije uz gotovo sve druge tekstove u kodeksu te nadasve brojne i raznovrsne rubne zabilješke, inačice i intervencije u Katulovim pjesmama.

U nastavku ću najprije prikazati Marulićeve intervencije u kodeksu općenito (bez katulovskog dijela), a zatim u dijelu s Katulovim pjesmama. U ovoj prilici neću se osvrnuti na prijepis Klaudijanove pjesme, jer sam toj temi posvetio zasebnu studiju.¹²

¹¹ Sve je očitiji marulološki *desideratum* izradba kataloga (ili barem bogato dokumentirane studije o toj temi) vitičastih oznaka, ručica s ispruženim kažiprstom (*maniculae*), križeva s postoljem, marginalnih naslova i drugih raznovrsnih bilježaka što ih je taj neumorni i pozorni čitatelj ispisao na tisućama stranica svoje kućne biblioteke. Osim dvanaest sačuvanih tiskanih svezaka takav bi katalog svakako trebao obuhvatiti i Marulićeve autografe, jer se i na njima zatječu istovrsne oznake. Za popis i opis tih svezaka i Marulićevih autografa usp. B. L u č i n, »Marulićeve knjige i rukopisi«, u: *Split Marulićeva doba. Muzej grada Splita, 22. studenoga 2001 – 11. siječnja 2002* [katalog izložbe], Split 2001, str. 18-30.

¹² B. L u č i n, »Marulićev Klaudijan«, *Croatica et Slavica Iadertina*, 2 (2006), str. 217-236 (s izdanjem Marulićeva prijepisa).

1. Marulićeve marginalije u nekatulovskom dijelu trogirskoga kodeksa

Prema tvrdnji A. C. de la Mare, prepisivač Klaudijana ostavio je svoje zabilješke uz svaki tekst, osim uz *Trimalhionovu večeru*:

c the scribe of the Claudian poem (early sixteenth century?) wrote some notes and variants in all the texts except the *Cena*, and made many additions to Catullus.¹³

Stoga sam pažljivo pregledao reprodukcije cijeloga kodeksa i pobilježio sve marginalne tekstove u kojima sam prepoznao Marulićev duktus. I uistinu, rezultati toga mojeg istraživanja gotovo su potpuno u skladu sa zapažanjem britanske znanstvenice: Marulić je ostavio svoje zabilješke na marginama Tibula, Propercija, Katula, Ovidija i Petronijevih *excerpta vulgaria*.¹⁴ S iznimkom onih uz Katula, koje će zbog brojnosti biti obrađene napose, sve su Marulićeve marginalije prikazane u **Tablici 1**.

Tablica 1.

Marulićeve marginalije u trogirskom kodeksu (osim Katula)

Napomene

Kratice su razriješene u oblim zagradama.

Oštećen ili nečitak tekst naveden je u uglatim zagradama [...].

Lijevo od jednostruke uglate zagrade] naveden je osnovni tekst kodeksa, desno je od nje Marulićeva marginalna inačica.

¹³ De la Mare, n. dj. (u bilj. 2), str. 242.

¹⁴ Uz Vergilijev *Moretum* ne nalazim Marulićevih marginalija, što ne znači da De la Mare (koja uostalom govori o cjelini, a ne samo o rubnim bilješkama) ne bi imala pravo. Marginalni tekstovi uz *Moretum* očito potječu od ruke *a*, kao i monogram *Nota* uz stihove 33-36 (str. 230). Stoga za naše razmatranje ostaje tek nekoliko tekstoloških intervencija unesenih u sam prijepis. Pri tome ruka *b* ne bi došla u obzir jer se ona, prema De la Mare, pojavljuje samo na nekoliko mjesta uz dva Petronijeva teksta. (Napominjem ipak da je na margini uz stih 74 na str. 231 upisano – rukom koja, čini se, nije ni *a* ni *c* – *porra* umjesto prekrštenog *cepa*.) Treba li dakle tekstološke ispravke uz *Moretum* pripisati ruci *a* ili *c*? Nažalost, narav tih intervencija (jednoslovcane, uglavnom unesene interlinearno), pri raspoloživim crno-bijelim reprodukcijama, ne dopušta pouzdanu atribuciju. Ipak, korisno je te ispravke navesti (broj se odnosi na stih): 14 *defendit ex defendi*; 15 *clausa ex clasa* (*pro clausae*); 27 *Trita ex Tricta* (*pro Tunsae*); 27 *rapido littera »b« superscripta*, *silicum littera »a« superscripta* (da se označi kako te dvije riječi zamjenjuju mjesta); 61 *Hortus ex Ortus*; 69 *Horti ex Orti*; 69 *erat littera »b« superscripta*, *opus littera »a« superscripta* (da se označi kako te dvije riječi zamjenjuju mjesta); 80 *noctis ex notis*. U 61 i 69 ispravci vjerojatno ne potječu od ruke *a* (jer njezin vlasnik ni inače ne provodi takva pravopisna dotjerivanja). Pozornost privlače dva slova *H* (*Hortus*, *Horti*), koja su znatno veća od kapitalnih slova ruke *a*. Razlog bi tomu, doduše, mogao biti i u većoj količini slobodnog prostora: oba je puta slovo *H* dodano na lijevoj margini (jer je riječ o prvoj riječi u stihu), a ne interlinearno (kao u prethodnim ispravcima). Možda bi se upravo tu smjele vidjeti pretpostavljene Marulićeve intervencije: ti su ispravci, u svakom slučaju, sukladni humanističkom porivu da se pravopis predložka popravi prema klasičnom uzusu; Marulićevi autografi svjedoče da on uvijek piše *hortus* (dakle s početnim *h*-). Slično se *H* nalazi dopisano uz 64.255 na str. 162 (usp. dalje, **Tablicu 4**). Ipak, za konačnu atribuciju bit će potreban uvid u reprodukcije u boji ili u original kodeksa.

Radi lakšeg referiranja u daljnjem tekstu, marginalije su označene brojevima (u prvom stupcu). Oni marginalni tekstovi za koje bi se moglo dvojiti potječu li uistinu od Marulića označeni su upitnikom u posljednjem stupcu.¹⁵

CODEX TRAGURIENSIS			MARULIĆEVE MARGINALIJE	
Marg. br.	Str.	Tekst	Tekst	Pouzdanost atribucije
1	21	Tib. 2,1,39	Tigilli <i>marg. dextr.</i>	
2	21	Tib. 2,1,55/56	...nore(m) / ...icu(m) <i>marg. sin.</i> ¹⁶	
3	22	Tib. 2,1,63	Textura <i>marg. sin.</i>	?
4	22	Tib. 2,1,87	Nox <i>marg. sin.</i>	
5	23	Tib. 2,3,10	Pustula <i>marg. dextr.</i>	?
6	23	Tib. 2,3,14a/14b	Pastor / ...que (?) <i>marg. sin.</i>	?
7	24	Tib. 2,3,38	Pręda(m) que sequu(n)t(ur) <i>marg. dextr.</i>	
8	24	Tib. 2,3,69	[Ět?]as p(ri)ma <i>marg. sin.</i> ¹⁷	
9	44	Prop. 1,1,1	Sola] prima <i>marg. dextr.</i>	
10	44	Prop. 1,1,13	Psili ex Psilli] Psyli p(ro) Psylei, q(ui) et(iam) Ileus e(st) dictus <i>marg. sin.</i>	
11	44	Prop. 1,1,24	Cithalinis ex Cita-] al(iter) Citeinis <i>marg. sin.</i>	
12	48	Prop. 1,6,4	in emonias] Memnonias <i>marg. dextr.</i>	
13	82	Prop. 2,28,55	In nu(mer)o <i>marg. sin.</i>	
14	180	Ov. <i>Her.</i> 15,17	amatorie] Amathone	?
15	182	Ov. <i>Her.</i> 15,112	inuenit] iminuit	?
16	182	Ov. <i>Her.</i> 15,126	somnia] gaudia	?
17	190	Petr. <i>Sat.</i> 89,32	Comp(aratio) <i>marg. sin.</i>	
18	199	Petr. <i>Sat.</i> 123,238	POMEPIVS <i>marg. dextr.</i>	
19	236	Claud. <i>Carm. min.</i> 27,84	Comp(aratio)	

¹⁵ Radi cjelovitosti evidencije i da bih olakšao eventualna buduća istraživanja, ovdje ipak dajem i popis svih vitičastih oznaka u nekatulovskom dijelu trogirskoga kodeksa. Navode se: **stranica kodeksa** (tekst kraj kojeg oznaka stoji): **21** (Tib. 2,1,55-58); **22** (Tib. 2,1,61-66); **22** (Tib. 2,1,79-80); **22** (Tib. 2,1,87-90); **23** (Tib. 2,3,11-28); **24** (Tib. 2,3,35-46); **24** (Tib. 2,3,69-76); **24 [=25]** (Tib. 2,4,2-14); **27** (Tib. 2,6,13-28); **30-31** (Tib. 3,4,29-36); **32** (Tib. 3,4,83-96); **185** (Petr. *Sat.* 3,2-4,5); **190** (Petr. *Sat.* 89,32-34); **191** (Petr. *Sat.* 89,54-55); **194** (Petr. *Sat.* 118,1-4); **199** (Petr. *Sat.* 123,239-242); **230** (Verg. *Mor.* 33-36). Ne ulazeći u probleme atribucije, napominjem da vitice na str. 22, 25 i 27 čine zasebnu skupinu: međusobno su slične, ali se razlikuju od svih ostalih. Kao što je već rečeno, nerijetko se vitica i tekstna marginalija nalaze jedna pored druge, potaknute istim ulomkom teksta; razvidno je to svakomu tko usporedi treći stupac **Tablice 1.** s ovim popisom.

¹⁶ Lijevo uz uvez, stoga na reprodukciji djelomično nečitko.

¹⁷ Lijevo uz uvez, stoga na reprodukciji djelomično nečitko.

Iako će sadržaj, funkcija i motivacija, pa i izvori, Marulićevih bilježaka zacijelo iziskivati dodatna istraživanja, već se sada može zapaziti da se s obzirom na sadržaj i funkciju one daju razvrstati u tri skupine.

1. Marginalni naslovi. U navedenom popisu to su br. 3 *Textura*, 4 *Nox*, 7 *Praedam quę sequuntur*, 8 *Ætas prima*, 17 *Comparatio*, 18 *POMPEIVS*. Oni po svemu podsjećaju na marginalne oznake što ih je Marulić sam unosio u vlastita djela (*Juditu* i *Davidijadu*, *Suzanu* i *Poklad i Korizmu*).¹⁸ Čini se da ovamo pripada i 6 *Pastor ... que* (uz stihove koji prikazuju zaljubljenog Apolona kao pastira), a možda i 2 (odveć nečitak za sigurnije zaključke).

2. Leksičke glose. Sastoje se u ispisivanju neobičnih riječi iz matičnoga teksta na margini (kadšto uz prebacivanje u nominativ). Takve su 1 *Tigilli*, 5 *Pustula*. Poseban je slučaj 10, gdje Marulić nudi tekstološki ispravak: *Psyli pro Psylei* i odmah zatim objašnjenje osobnog imena toga Kentaura (ovdje je ono u pridjevskom obliku, k tomu tekstnom predajom iskrivljeno) inačicom koju je splitski humanist očito smatrao poznatijom: *qui etiam Ileus est dictus* (Marulić je, uistinu, naveo točan lik toga imena, samo što je *Ileus* njegova grafija za *Hylaeus*). Nejasna je motivacija u 13 (*In numero*), gdje se na margini jednostavno ponavlja dio teksta (možda stoga što na tom mjestu u Propercija *in numero esse* ne znači jednostavno »ubrajati se«, nego je pregnantno uporabljeno u značenju »isticati se«, »biti cijenjen«).¹⁹

3. Tekstne inačice i ispravci. Br. 9 (donekle i 10), 11, 12, 13, 14, 15, 16 (ova tri posljednja ipak nepouzdana što se tiče atribucije). Tekst Propercija i Ovidija kakav je čitao u trogirskom kodeksu, Marulića očito nije uvijek zadovoljavao. U čitavoj povijesti marulićevske filologije dosad nije bilo ni najmanje naznake da bi se on bavio emendiranjem kakva klasičnog teksta, pa ovaj podatak ima kapitalnu važnost za naše poznavanje Marulićeva odnosa prema antici. No kudikamo brojnije i jače dokaze o takvu, eminentno humanističkom postupku naći ćemo na stranicama kodeksa koje sadrže Katulove stihove.

Dok je u katulovskom dijelu kodeksa – kao što ćemo vidjeti – Marulić svoje intervencije upisivao na raznim mjestima (ne samo na marginama nego vrlo često među redcima ili jednostavno preko osnovnog teksta), u ostatku kodeksa unosio ih je isključivo na lijevoj ili desnoj margini. Vjerojatno je tomu pogodovala upravo njihova malobrojnost. Nije jasno zašto su rubne oznake uz Tibula i Propercija tako

¹⁸ Usp. Dunja F a l i š e v a c, »Udio humanizma u hrvatskoj epici 16. i 17. stoljeća«, u: *Dani Hvarskog kazališta XVIII – Hrvatski humanizam: XVI. stoljeće – protestantizam i reformacija*, Split 1992, str. 49-64 (56-57); B. L u č i n, »O marginalnim bilješkama u *Juditi*«, *Colloquia Maruliana* V (1996), str. 31-56; i s t i, »Nekoliko prinosa tekstu hrvatskih pjesama Marka Marulića«, *Colloquia Maruliana* XIII (2004), str. 219-228 (224-225).

¹⁹ Za što se obično rabi (*in aliquo numero esse* (*haberi, putari* i sl.); usp. npr. Cic. *Fam.* 1,10; Caes. *B. G.* 6,13,1.

rijetke; u 15. stoljeću bilo je već mnogo tiskanih izdanja tih pjesnika, pa je Marulić, ako je htio, lako mogao usporediti svoj tekst u trogirskom kodeksu s kojim od njih (kao što je učinio upravo s Katulom). Zapaziti je da su Marulićeve marginalije uz Tibula ograničene na drugu knjigu, a uz Propercija na prvu (s jednom iznimkom).

Posve je drugačije s dostupnošću Petronijeva teksta. *Cena Trimalchionis* koju Marulić ima u svojim rukama jest *codex unicus*, onda kao i danas, a *editio princeps* objavljena je tek 1664.²⁰ S potpunom sigurnošću možemo dakle ustvrditi da za taj dio Petronijeva teksta Marulić jednostavno nije imao odakle uzimati *variae lectiones*; za vlastite pak emendacije očitno se nije odlučio. Nešto je teže pretpostaviti zašto u tom dijelu kodeksa nije unio nijedan marginalni naslov niti vitičastu oznaku.

Excerpta vulgaria tiskana su za Marulićeve života tri puta: prvo je izdanje ujedno *editio princeps* Petronijeva djela, a tiskao ga je oko 1482. u Milanu Franciscus Puteolanus; slijede mletačko izdanje iz 1499 (Bernardinus de Vitalibus) i pariško iz 1520 (Reginaldus Chalderius). Ako je Marulić imao koje od njih u rukama, to je najvjerojatnije bilo ono drugo: Bernardinus de Vitalibus tiskao je niz njegovih knjiga (*Instituciju*, 1506 = 1507; *O Kristovoj poniznosti i slavi*, 1519; *Poslanicu papi Hadrijanu VI*, 1522; *Dijalog o Herkulu*, postumno, 1524). No za takvu pretpostavku nema zasad ni najmanjega traga. Jedino što se može pouzdano tvrditi jest da uz *excerpta vulgaria* u trogirskom kodeksu nalazimo dva marginalna naslova koji nedvojbeno potječu od Marulićeve ruke (**Tablica 1,17; 1,18**; usp. **slike str. 190 i 199**). Oba se nalaze uz Petronijeve stihove, i to oba – karakteristično za Marulića²¹ – uz njegove epilije (obično nazvane *Troiae halosis* i *Bellum civile*). Bez obzira na to što su samo dva, marginalni naslovi definitivno potkrjepljuju ono što se dalo naslutiti iz jedne ekskluzivno Petronijeve klauzule i spomena njegova imena u glasgowskim stihovima: sada nema nikakve dvojbe da je Marulić Petronija uistinu čitao.²²

²⁰ *Petronii Arbitri fragmentum, nuper Tragurii repertum*, Patavii, typis Pauli Frambotti, 1664. Podrobnije o tom izdanju (kojega se jedan primjerak čuva u Biblioteci Garanjin-Fanfonia u Trogiru) i o okolnostima njegova pojavljivanja: *A Collotype Reproduction of That Portion of Cod. Paris. 7989 Commonly Called the Codex Traguriensis Which Contains the Cena Trimalchionis of Petronius*, with introduction and transcript by Stephen G a s e l e e, Cambridge 1915, str. 1-3; Anthony R i n i, *Petronius in Italy: From the Thirteenth Century to the Present Time*, The Cappabianca Press, New York 1937, str. 62-64; u domaćoj literaturi: Veljko G o r t a n, »Ivan Lučić i trogirski kodeks Petronijev«, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije*, Zagreb 1969, str. 109-114.

²¹ Usp. ovdje bilj. 18 i, dalje u tekstu, **Tablicu 3**, s komentarima uz nju.

²² Usp. u glasgowskoj zbirci epigram 40,2 i Petr. *Sat.* 5,13-14; Petronijevo se ime pojavljuje u katalogu rimskih satiričara u 49. pjesmi glasgowskog rukopisa. Usp. komentar Darka N o v a k o v i ć a uz ta mjesta u: Marko M a r u l i ć, *Glasgowski stihovi*, preveo i priredio D. Novaković, MH, Zagreb 1999, str. 163 i 170.

2. Marulićeve marginalije uz Katulove pjesme

2.1. Marulić i Katul: dosadašnje spoznaje

U oporučnim popisima Marulićeve knjižnice od Katula nema ni spomena, kao što u njima ne nalazimo ni Tibula, Propercija, Ovidija.²³ A ipak, ta su trojica pripadala u njegovu lektiru, kao što je razvidno iz mladenačkoga pisma Jurju Šižgoriću, u kojem ih navodi kao žanrovske uzore elegijskog pjesništva i naziva ih »oni znameniti drevni i sveti pjesnici«.²⁴ Da su mu bili ne samo poznati nego da je bio u njima temeljito načitan, pokazuju brojne (svjesne ili podsvjesne) posuđenice iz njihovih stihova, osobito njihove heksameterske klauzule, koje mnogokratno odjekuju u njegovim pjesmama, a koje je identificirao Darko Novaković; na temelju takva uvida on zaključuje: »ispostavlja se da je Marulić u tančine poznavao leksik rimske ljubavne elegije, od Katula naovamo«.²⁵

No što se dosad moglo reći o Marulićevu poznavanju Katula? Do otkrića glasgowskoga rukopisa samo je jedan trag upućivao na to da mu nije bio nepoznat, a taj se nalazi u *Evandelistaru*. U poglavlju »O brizi za slušanje« (1,25) u rečenici: *Vt autem tacite contenteque auscultes et non alio aures, alio mentem diuidas (...)*, Marulić parafrazira Catull. 62,15: *nos alio mentes, alio divisimus aures*.²⁶ Bijaše to dakako nedovoljno za dalekosežnije zaključke, osim onoga koji se tiče nazočnosti antičkih pisaca u takvu djelu općenito.²⁷ Stanje se donekle promijenilo otkrićem pjesama iz glasgowskog rukopisa, u kojima je D. Novaković zabilježio osam odjeka iz Katula: Catull. 39,21 : Glasg. 83,2 (*lotium*, u klasičnoj poeziji riječ je uporabljena samo u tom Katulovu stihu); 64,159 : 124,1;²⁸ 64,326 : 80,1; 68,113

²³ Usp. *Marulićeva oporuka* (prir. i prev. Lujo Margetić; *Inventarium librorum i Repertorium librorum* prir. i prev. Bratislav Lučin), *Colloquia Maruliana* XIII, Split 2005, str. 23-71.

²⁴ Juraj Šižgorić Šibenčanin, *Elegije i pjesme*, u izboru preveo, uvod i bilješke napisao Nikola Šop, tekst priredio i kazalo imena sastavio Veljko Gortan, Zagreb 1966, str. 77.

²⁵ Darko Novaković, »Dva nepoznata Marulićeva rukopisa u Velikoj Britaniji: *MS. Add. A. 25* u oxfordskoj Bodleiani i *Hunter 334* u Sveučilišnoj knjižnici u Glasgowu« *Colloquia Maruliana* VI (2007), str. 5-31 (21); usp. i Novakovićev *Index locorum* u: M. Marulić, n. dj. (u bilj. 22), str. 236-251.

²⁶ Usp. Marko Marulić, *Evandelistar* I, prir. i prev. Branimir Glavičić, Split 1985, str. 502. Reminiscenciju je prepoznao priređivač, prevoditelj i komentator B. Glavičić.

²⁷ Nije Katul jedini antički pisac čiji se izričiti ili skriveni citati ili reminiscencije pojavljuju u *Evandelistaru*. B. Glavičić uz jedno od takvih mjesta napominje: »Humanistički solidno obrazovan, M. ni u ovakvom djelu ne može bez pokojeg antičkog citata, samo što navodi misao, ali ne i ime autora« (n. dj. u bilj. 26, str. 390). U istom djelu splitski pisac izrijekom, i vrlo žestoko, napada cjelokupnu pogansku antiku (*Euang.* 1,24, 3,7; 7,33), napose zamjerajući onima koji trate dane čitajući »sramotne pjesme poganskih pjesnika« (*Euang.* 1,9). Usp. o tome D. Novaković, »S onu stranu *Davidijade*«, u: Marko Marulić, *Latinski stihovi*, priredili i preveli B. Lučin i D. Novaković, Književni krug, Split, 2005, str. 43-80 (52).

²⁸ U Katula i Marulića riječ je o heksameterskoj klauzuli *praecepta parentis*. Zanimljivo je da na tom mjestu u trogirskom kodeksu (str. 160) nalazimo uz *precepta* na margini

: 46,3; 71,2 : 8; 71,6 : 8; 99,2 : 63,2 (*dulcius ambrosia*, ekskluzivno Katulovo rješenje); 100,4 : 71,14 (*dulce sodalicium*, ekskluzivno Katulovo rješenje).²⁹

Novakovićev dragocjeni popis zahvaća samo glasgowski korpus, pa nije isključeno da će se katulovskih kriptocitata naći i drugdje. Dodajem bez sustavna pretraživanja uočen hemiep u pentamtru ispunjen jednom riječju: Catull. 68,112 *Amphitryoniades* : Marulić (*Latinski stihovi*) 66,2 *Amphitryoniade* (drugi hemiep, kao i u Katula); 163,48 *Amphitryoniadem* (prvi hemiep).³⁰

Nad činjenicom da u katalogu Marulićeve knjižnice od tih pisaca – iako su mu nedvojbeno odlično poznati – nema ni traga, Novaković se zapitao: »Kamo su nestali pjesnici Marulićeve mladosti?«³¹ Njegov je zaključak da ih je on sam uklonio s polica svoje knjižnice u obračunu s grijesima mladosti, nakon što je doživio »zaokret prema transcendentnom«.³² Ta osobna *damnatio memoriae* nije ipak uspjela izbrisati tragove ni iz pjesnikova pamćenja (pa mu još i u dubokoj starosti pod pero dolaze davno usvojeni izrazi i sklopovi), a nije ni uklonila zabilješke na stranicama kodeksa što mu je zasigurno bio jedan od izvora za poznavanje spomenutih pisaca. Valjalo je samo čekati da ih potomci prepoznaju – jednom kao verbalne odjeke starih pisaca integrirane u vlastita djela, a drugi put kao vlastoručne zabilješke uz njihove tekstove.

2.2. Katul u trogirskom kodeksu: dosadašnja istraživanja

Prvi proučavatelj koji je posvetio pozornost katulovskom odsječku u trogirskom kodeksu bio je Marcello Zicari. U svojem klasičnom prilogu proučavanju rukopisne tradicije Katulovih pjesama iz godine 1958. on je najprije istaknuo da taj dio trogirskoga kodeksa dotad nije uopće bio predmetom znanstvenoga zanimanja; korekcije osnovnog teksta pripisao je ruci samog prepisivača te dvjema mlađim rukama, a karakter intervencija druge od njih opisao je riječima koje vrijedi navesti *in extenso*:

In Catullo, oltre alla prima mano che ritoccò legermente qua e là, si devono distinguere due correttori, il secondo dei quali non si fece scrupolo di abradere, cancellare, mutare e aggiungere senza misericordia. Dalle note marginali si

Marulićevom rukom napisano *mandata*; u Fuskovu i Aldovu izdanju stoji *praecepta*. Usp. **Tablicu 4.**

²⁹ Usp. Novakovićev *Index locorum*, u: M. Marulić, n. dj. (u bilj. 22), i njegov komentar uz navedene stihove.

³⁰ Na početku stiha (obično heksametra) *Amphitryoniades* (u raznim padežima) pojavljuje se u klasičnom pjesništvu više od dvadeset puta, no drugi hemiep pentametra ta riječ ispunja samo na navedenome mjestu u Katula te jednom u Rutilija Namacijana (*De reditu suo*, 628).

³¹ D. Novaković, »Marulićevi glasgowski stihovi«, u: M. Marulić, n. dj. (u bilj. 22), str. 266.

³² *Ibid.*, str. 269.

rileva con certezza che conosceva il commento di Palladio Fusco, non però quello d'Alessandro Guarini (1521) o i successivi; dovrebbe quindi porsi nei primi decenni del secolo XVI, ma naturalmente il termine ante quem è incerto. Per colpa sua talvolta è impossibile, spesso difficile distinguere la scrittura originaria, ed io, che ho potuto studiare il manoscritto solo in una riproduzione fotografica, rimando l'esame completo a quando lo avrò sotto gli occhi.³³

Za dvije od tih triju Zicàrijevih ruku nalazimo potvrdu u De la Mare: njegova »prima mano« (tj. sam *scriba*) očito odgovara njezinoj ruci *a*, dok bi njegov drugi korektor očito bio njezina ruka *c*, tj. Marulić. Zanimarimo li Zicàrijevo očito negodovanje zbog intervencija toga drugog korektora, koje mu samo smetaju (a koje su nama, sada kada znamo tko im je auktor, utoliko zanimljivije), valja reći da opaske talijanskog istraživača sažeto, ali posve točno opisuju stanje u rukopisu. Jer, Marulić uistinu »radira, križa, mijenja i dodaje« – ono prvo, doduše (koliko se na reprodukcijama može razabrati), rijetko, ali zato sve ostalo gotovo nebrojeno puta. Zicàrijeve pak pritužbe na nečitkost fotografskih reprodukcija vrijede, nažalost, i danas, a odnose se ne samo na zapis prve ruke nego i na dio Marulićevih intervencija.

Pionirska je još jedna Zicàrijeva konstatacija, naime da je onaj koji je »bez milosti« šarao po izvornom tekstu Katulovih pjesama poznavao komentar Paladija Fuska, ali ne i onaj Alessandra Guarinija iz 1521.³⁴ Time je prvi, barem približno, odredio vrijeme nastanka tih intervencija: »prva desetljeća 16. st.«. Zicàri začudo nigdje ne navodi točnu godinu Fuskova izdanja (1496):³⁵ taj je podatak itekako važan, jer točno određuje *terminus post quem* Marulićevih intervencija. Zicàrijeva zaključak potvrdila je Albinia Catherine de la Mare u svojoj kapitalnoj studiji o petnaestostoljetnim rukopisima Petronijevim, ali im je dodala još jedan podatak: vlasnik ruke *c* možda je poznavao i izdanje Katulovih pjesama objavljeno u Veneciji kod Alda 1502:

c the scribe of the Claudian poem (early sixteenth century?) wrote some notes and variants in all the texts except the *Cena*, and made many additions to Catullus. His annotations show that he knew the commentary on Catullus by Palladio Fosco (pr. Venice, 1496) and perhaps the 1502 Aldine edition.³⁶

Njezina bilješka br. 6 uz upravo navedeni tekst glasi: »Zicàri, 'Ricerche', p. 89, and Professor D. F. S. Thomson (in a letter).« Podatak o Aldovu izdanju, dakle,

³³ Marcello Zicàri, »Ricerche sulla tradizione manoscritta di Catullo«, *Bollettino del Comitato per la preparazione dell'Edizione Nazionale dei classici greci e latini*, N. S., 6 (1958), str. 79-99 (89).

³⁴ *Alexandri Guarini Ferrariensis in C. V. Catullum Veronensem per Baptistam patrem emendatum expositiones cum indice*, Georgius de Rusconibus, Venetiis 1521.

³⁵ *Catullus una cum commentariis eruditi uiri Palladii Fusci Patauini*, Iohannes Tacuinus, Venetiis 1496.

³⁶ De la Mare, n. dj. (u bilj. 2), str. 242. Aldovo izdanje o kojem je riječ jest: *Catullus, Tibullus, Propertius* [ed. Hieronymus Avantius], Aldus Manutius, Venetiis 1502.

dobila je iz privatnog pisma danas možda najboljeg poznavatelja Katulova pjesništva, koji je tada (1976) upravo pripremao svoje izdanje Katula.³⁷ U međuvremenu je Thomson objavio novo izdanje, koje uz kritički priređen tekst i opsežnu uvodnu studiju sadrži još i tekstološki i interpretativni komentar na više od 350 stranica.³⁸ U njegovu popisu rukopisa (»Table of Manuscripts«, str. 72-92) među njih ukupno 145 nalazi se i *Codex Traguriensis* (br. 78, na str. 82; oznaka mu je β , kao i u znamenitu Mynorovu izdanju Katulovih pjesama).³⁹ U kratkoj bilješci o tom rukopisu Thomson za njegov opis, povijest i bibliografiju samo upućuje na rad A. C. de la Mare. U uvodnoj studiji ukratko među inim izdanjima prikazuje i ona iz 1496. i 1502,⁴⁰ ali nigdje ne spominje korekcije unesene u β . Tek se u popisu *Sigla* pojavljuje oznaka β^1 , koja označuje intervencije samog pisara unesene odmah ili nedugo nakon prepisivanja; β^2 odnosilo bi se u Thomsona na mlađu ruku.⁴¹ Thomsonovo β^2 isto je dakle što i c u De la Mare – a to su, kako sada znamo, Marulićeve intervencije. Takav zaključak potvrđuje Thomsonov kritički aparat: u njemu se *variae lectiones* s oznakom β^2 pojavljuju doduše rijetko, ali su – kako sam provjerio na reprodukcijama – uvijek ispisane Marulićevom rukom. Evo svih tih mjesta u Thomsonovu aparatu: 29,20 (*timent, timent*); 42,8 (*mimice*);⁴² 64,253 (*ariadna*); 64,344 (*campi*); 65,16 (*battiade*); 66,75 (*abfore*); 68(b),81 (*novum*); 99,1 (*surripui*).⁴³

Zaključiti je da prethodnim istraživačima intervencije mlađe ruke u tekstu i na marginama Katulovih pjesama nisu bile gotovo nimalo zanimljive.⁴⁴ No budući

³⁷ *Catullus: a Critical Edition*, edited and introduced by D. F. S. Thomson, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1978.

³⁸ *Catullus*, Edited with a Textual and Interpretative Commentary by D. F. S. Thomson, University of Toronto Press, Toronto – Buffalo – London 1997 (služim se trećim izdanjem, iz 2003).

³⁹ *C. Valerii Catulli Carmina*, recognovit brevisque adnotatione critica instruxit R. A. B. Mynors, Oxford University Press, Oxford 1958.

⁴⁰ Usp. Thomson, »Introduction«, u *Catullus...* (n. dj. u bilj. 38), str. 47 i 48.

⁴¹ »*O¹G¹T¹m¹* codex ab ipso librario vel statim vel brevi correctus; similiter $\alpha^1\beta^1$ (vide sis infra); *G²G³G⁴, R²R³R⁴, m²* manus recentiores«. Usp. *Sigla*, u: *Catullus...* (n. dj. u bilj. 38), str. 97.

⁴² U kodeksu na tome mjestu (str. 146, lijeva margina) piše posve jasno: *Mirmice* (u tekstu β također piše *mirmice*; usp. **Tablicu 3,2**).

⁴³ Ostaje nejasno tko bi bio prvi od dvaju Zicarijevih korektora; on o njemu ne kaže ništa pobliže. De la Mare u katulovskom dijelu spominje samo ruku a i c , ne i ruku b . Thomson raspoznaje također samo pisara osnovnog teksta (β) i njegove vlastite ispravke (β^1 ; kod Zicarija to je »la prima mano che ritocò legermente qua e là«) te mlađu ruku (β^2 ; ta je, kako sada znamo, Marulićeva). Jesu li Zicarija omele nedovoljno kvalitetne reprodukcije ili je De la Mare, u šumi Marulićevih intervencija, previdjela tragove ruke b ? Takvi bi se, možda, mogli prepoznati na str. 132 (u lemi pjesme 1 iza *Cornelium* ubačeno *nepotem*); 146 (uz 41,1: *In acmem*); 147 (uz 45,10: *at acme leuiter caput reflectens*); 159 (uz 64,74: *piraei*); str. 168 (uz 67,5: *seruire*); str. 168 (uz 67,8: *ueram uel ueterem*); str. 175 (uz 80,3: *etis* ?; uz 80,8: *Illia*); no ni oni nisu – kako mi se čini – uvijek međusobno slični. Cijelo to zamršeno pitanje valja ostaviti neriješenim do boljeg uvida u rukopis.

⁴⁴ Potpunosti radi, spominjem ovdje i temeljni rad za istraživanje Katulove recepcije (*fortuna*, rukopisi, izdanja, komentari, prijevodi, bibliografija): Julia H a i g G a i s s e r,

da im sada znamo auktora, one se pojavljuju kao iznenađujuće otkriće, kao potpuni *novum* za marulologiju; u proučavanju pak renensansne recepcije Katula marginalije u trogirskom kodekesu zadobivaju, usudio bih se reći, dodatnu važnost. Tomu u prilog govore prvi rezultati njihova potanijeg proučavanja, koji se iznose u nastavku ovoga teksta.

2.3. Marulićeve intervencije u katulovskom dijelu trogirskoga kodeksa

Prije svega, valja reći da je intervencija neobično mnogo i da su vrlo raznorsne (vrijedi ovdje još jednom podsjetiti na navedene Zicàrijeve riječi). Stoga je u tom gotovo nesvladivom mnoštvu trebalo uvesti neki red da bi mu se uopće moglo pristupiti. Uz sasvim realnu opasnost da tipologija koja je prikazana u **Tablici 2.** neće biti potpuna, iznosim pojave koje sam uočio.

Tablica 2: Tipovi Marulićevih intervencija u katulovskom dijelu trogirskoga kodeksa

- A. Po mjestu unošenja:
 - 1. Na margini
 - 2. Interlinearno
 - 3. Preko teksta β

- B. Po sadržaju i funkciji:
 - 1. Sažetci pjesama (uvijek A1)
 - 2. Isticanja (uvijek A1)
 - 2.1. Marginalni naslovi (*Comparatio*; monogram *Nota*; imena osoba spomenutih u tekstu; oznake govornika u dijaloškim pjesmama)
 - 2.2. Na marginu izvučena riječ ili sintagma iz glavnog teksta
 - 2.3. Vitičaste oznake na margini – nije sigurno jesu li Marulićeve
 - 3. Tekstološke intervencije (A1,2,3)

»Catullus, Gaius Valerius«, u: *Catalogus translationum et commentariorum: Mediaeval and Renaissance Latin Translations and Commentaries*, Vol. VII (ur. Virginia Brown, Paul Oskar Kristeller, F. Edward Cranz), The Catholic University of America Press, Washington 1992), str. 197-292. Tu se u vezi s trogirskim kodeksom kaže (na str. 205) samo: »Paris, Bibliothèque Nationale lat. 7989 (copied in 1423), which is apparently the earliest manuscript in which Catullus, Tibullus and Propertius are brought together, and contains later annotations indebted to the 1496 commentary of Palladius Fuscus (see p. 239 below).« Rad D. F. S. Thomsona, »A New Look at the Manuscript Tradition of Catullus«, *Yale Classical Studies*, 23 (1973), str. 113-129, sadrži dodatak pod naslovom »Appendix II: Codex Parisinus 7989; with remarks on Codex Bononiensis 2621«; tu se Thomson bavi rukopisnom tradicijom Katula u trogirskom kodeksu, ali ne spominje marginalije i druge intervencije koje nas ovdje zanimaju.

C. Po načinu unošenja (kombinacija A1,2,3 i B3):⁴⁵

1. Križanje

- 1.1. Prekrižena je jedna riječ ili nekoliko njih uz ispis varijante na margini ili interlinearno (oboje vrlo često); gdjekad uz dodano *al(iter)* (4,16; 22,8).
- 1.2. Prekrižen je čitav stih teksta β (6,12; 68b *post v. 49 v. 16 iteratus*; 68b,51); posebni slučajevi: 64 *post 386* s oznakama *ua* slijeva i *cat* zdesna; 68a,23-24 s oznakama *ua* slijeva, *cat* zdesna, ali bez križanja).
- 1.3. Katkad je samo prekrižen stih koji se smatra suvišnim (61,49a; 61,167-8).

2. Upućivanje

- 2.1. Oznaka / (vrlo često) ili ' (rijetko: 12,9; 12,13; 53,5), iznad riječi ili dijela stiha bez križanja teksta β , uz ispis varijante na margini. Ovamo smještam i rijetke pojave da se varijanta ispiše na margini ili interlinearno bez križanja i bez ikakve oznake riječi na koju se odnosi (14,19; 16,10; 22,1; 61,220).
- 2.2. Slova *A, B, C* za prebacivanje skupine stihova na drugo mjesto (str. 145).
- 2.3. Slova *a* i *b* za zamjenu redoslijeda stihova (62,11-12; 63,23-24).

3. Prepravljajanje:

- 3.1. Novi tekst napisan preko jednog slova ili nekoliko njih, jedne riječi ili nekoliko riječi teksta β (vrlo često).
- 3.2. Radiranje: ostrugan dio teksta (99,1), gdjekad preko toga ispisan novi (31,9?; 68b,50; 95,4).⁴⁶

4. Ubacivanje

- 4.1. Ubačeno slovo, riječ ili nekoliko riječi kojih nema u β : mjesto ubacivanja označeno je uspravnim crticom (29,7; 39,7; 39,9; 61,36 itd.) ili obrnutim *v* (31,9; 60,5; 61,50, 64,205 itd.), a sam ubačeni tekst ispisan je interlinearno.
- 4.2. Ubačen je stih kojeg nema u β (3,3; 61,60).

Najuočljivije su Marulićeve dulje zabilješke (više redaka i rečenica), koje možemo nazvati sažetcima dotičnih Katulovih pjesama; one se redovito nalaze na desnoj margini. Raznovrsna isticanja također su ispisana na jednoj od margina. Kudikamo su najčešće tekstološke intervencije, vrlo raznovrsne s obzirom na mjesto i način unošenja.

⁴⁵ Potvrde se navode kao primjeri, bez težnje k iscrpnosti; mnogo primjera nalazi se u **Tablici 4**.

⁴⁶ Na reprodukcijama kojima raspoložem ovakva je mjesta gotovo nemoguće identificirati; oslanjam se na Zicarijevu zamjedbu («abradere») i Thomsonov aparat uz 99,1.

Što se tiče obradbe Marulićevih zapisa, valja ponoviti ogradu iznesenu u uvodnom dijelu ovog teksta: zbog loše čitljivosti (osobito s obzirom na reprodukcije kojima raspolažem) odustao sam od navođenja interlinearnih intervencija i onih koje su pisane preko osnovnog teksta (zbog dosljednosti tako sam postupio i onda kada se takvi zapisi ipak mogu pročitati); osim toga, ni u katulovskom se dijelu kodeksa vitičaste oznake na marginama ne mogu sa sigurnošću pripisati Marulićevoj ruci. Dakle, i u katulovskom sam dijelu kodeksa obradio samo *tekstne* bilješke, i to samo one koje su ispisane na *marginama*. Njih sam razvrstao u tri velike skupine (navodim ih redom kojim će biti obrađene):

- marginalni naslovi i druga isticanja;
- tekstološke intervencije;⁴⁷
- sažetci pjesama.

Rezultati odčitavanja prikazani su u tablicama koje slijede. Nastojao sam ih popratiti komentarima, no uvjeren sam da će se iz raspoloživih podataka moći izvesti i drugi zanimljivi zaključci.

2.3.1. Marginalni naslovi i druga isticanja uz Katulove stihove

Tablica 3.

Marulićevi marginalni naslovi i druga isticanja uz Katulove pjesme u trogirskom kodeksu

Napomene

Kratice su razriješene u oblim zagradama. Radi lakšeg referiranja u daljnjem tekstu, Marulićeve su marginalije obrojčane (u prvom stupcu).⁴⁸

⁴⁷ One su po svojoj naravi iste kao ovdje neobrađene intervencije (tj. one unesene interlinearno ili preko osnovnog teksta), ali su, za razliku od njih, čitljive i atribucijski pouzdane.

⁴⁸ I ovdje, kao i uz **Tablicu 1**, radi cjelovitosti evidencije i lakšeg budućeg istraživanja, dajem i popis svih vitičastih oznaka, ovaj put samo u katulovskom dijelu trogirskoga kodeksa. Još češće nego u nekatulovskom dijelu, i ovdje se vitica i tekstna marginalija nalaze jedna pokraj druge, potaknute istim ulomkom teksta; razvidno je to svakomu tko usporedi **Tablicu 3.** s ovim popisom vitičastih oznaka. Navode se: **stranica kodeksa** (Katulov tekst kraj kojeg oznaka stoji): **134** (5,5-6); **140** (22,18-21; *manicula* Marulićeva?); **140** (23,5-23); **145** (38,4-8); **148** (48,5-6); **149** (53,5); **150** (55,18-20); **156** (63,33-34); **156** (63,39-41); **156** (63,50-53); **157** (63,73-74); **157** (63,78-90); **158** (64,38-41); **158** (64,60-66); **159** (64,89-93); **159** (64,95-98); **159** (64,105-109); **160** (64,144-150); **160** (64,144-146); **161** (64,205-211); **163** (64,269-272); **163** (64,280-284); **163** (64,305-308); **165** (64,387-393); **165** (64,397-403); **170** (68(b), 23-24); **170** (68(b),57-59); **171** (68(b),74-76); **171** (68(b)109-111); **176-177** (95,1-10).

CODEX TRAGURIENSIS			MARULIĆEVE MARGINALIJE
Marg. br.	Str.	Catull.	
1	134	5,5	N(ota) <i>marg. sin.</i>
2	146	42,8	Mirmice <i>marg. sin.</i>
3	146	42,9	Catuli gallicani <i>marg. sin.</i>
4	147	44,12	Plena ueneni et pestilentie
5	147	45,11	ocellos ebrios
6	154-155	62	P(uelle) <i>ad vv. 20, 31, 39</i> ; Iu(uenes) <i>ad vv. 26, 36, 49, marg. sin.</i>
7	156	63,33	Co(m)p(aratio) <i>marg. sin.</i>
8	156	63,43	PASITHEA
9	158	64,38	Belli i(n)co(m)moda <i>marg. sin.</i>
10	158	64,43	Diuit(ię) <i>marg. sin.</i>
11	158	64,60	Ariadna <i>marg. sin.</i>
12	158	64,71	Externauit <i>marg. sin.</i>
13	159	64,72	cuę spinosę <i>marg. dextr.</i>
14	159	64,95	Cupido <i>marg. dextr.</i>
15	159	64, 96	Venus <i>marg. dextr.</i>
16	159	64,105	Comp(aratio) <i>marg. sin.</i>
17	160	64,132	Quęrela Ariadne <i>marg. sin.</i>
18	160	64,144	Crud(elitas) <i>marg. sin.</i>
19	161	64,205	Iuppiter <i>marg. dextr.</i>
20	162	64,251	Bacchus <i>marg. dextr.</i>
21	163	64,269	Comp(aratio) <i>marg. dextr.</i>
22	163	64,278	Chiron <i>marg. dextr.</i>
23	163	64,280	Flores <i>marg. dextr.</i>
24	163	64,285	Peęus <i>marg. dextr.</i>
25	163	64,294	Prometheus <i>marg. dextr.</i>
26	163	64,299	Iuppiter / Iuno <i>marg. dextr.</i>
27	163	64,300	Diana <i>marg. dextr.</i>
28	163	64,306	Parę <i>marg. dextr.</i>
29	164	64,353	Comp(aratio) <i>marg. sin.</i>
30	165	64,376	N(ota) <i>marg. sin.</i>
31	165	64,387	Iupp(iter) <i>marg. dextr.</i>
32	165	64,390	Bacch(us) <i>marg. dextr.</i>
33	165	64,393	Apollo <i>marg. dextr.</i>
34	165	64,394	Mars <i>marg. dextr.</i>
35	165	64, 395	Thetis <i>marg. dextr.</i>
36	165	64,395	Ra(m)nusia <i>marg. dextr.</i>

37	168-169	67	P(oeta) ad vv.1, 15, 29; I(anua) ad vv. 9 (ex P), 17, 35, marg. sin.
38	169	67,34	[...]onia marg. sin.
39	170	68(b),57	Comp(aratio) marg. sin.
40	171	68(b),74	Co(m)p(aratio) marg. sin.
41	171	68(b)109	Co(m)p(aratio) marg. sin.
42	171	68(b),112	Falsipare(n)s Amphit(ri)oni[ades] marg. dextr.

Već na prvi pogled uočava se da je kudikamo najveći broj marginalija upisan uz pjesmu 64. To je u skladu s Marulićevim odnosom prema tekstovima toga tipa koji su proizvod njegova vlastitog pera. Naime, Katulova pjesma 64, često (ali ne baš točno) nazivana »Epitalamij Peleja i Tetide«, najdulji je njegov pjesnički sastavak i žanrovski se označuje kao epilij – a Marulić je svoje epove, kraće i dulje, redovito popratio sličnim rubnim oznakama.⁴⁹

Drugi važan podatak koji pružaju ovi zapisi tiče se paleografije: zamjetno je da je većina marginalnih naslova ispisana rukopisom znatno krupnijim od ostalih marginalija. To je naročito uočljivo kod osobnih imena uz pjesmu 64. Treba li to pripisati kasnijem nastanku zapisa (kada je pisar svoju staračku slabovidnost kompenzirao uvećavajući slova) ili možda tek drugačijoj njihovoj funkciji? Za budući odgovor možda neće biti nevažna jedna paleografska osobitost: u tim se marginalnim naslovima pojavljuju za Marulića netipični oblici slova »a« i »s«. Marulićevo »a«, naime, uvijek je pisano humanističkim kurzivom, slično našem tiskanom kurzivnom *a*, samo vrlo tijesno, tako da uopće nema unutarnjega kružića. No marginalni naslov *Diana* (Tablica 3,27) ispisan je tako da slova »a« sličje ovdje u navodnicima tiskanu obliku, tj. pripadaju humanističkoj minuskuli. Na istoj stranici, samo malo niže, marginalni naslov *Parçę* (Tablica 3,28) znatno je sličniji uobičajenu Marulićevu potezu (usp. sliku str. 163). Nadalje, u *Ariadna* (Tablica 3,11) »a« je nalik izvornom uncijalnom obliku (obla petlja otvorena prema desno, zatvorena ravnim potezom koji koso silazi slijeva udesno; no *Quęrela Ariadne* (Tablica 3,17) pisana je posve uobičajenim Marulićevim duktusom: ta dva zapisa istog imena razlikuju se samo u slovu »a«! (Usp. slike str. 158 i 160)

Marulićevo pak »s« uvijek je *s longa* (*f*): u marginalnim imenima usp. *Venus* (Tablica 3,15), *Flores* (Tablica 3,23), *Penęs*⁵⁰ (Tablica 3,24) (usp. sliku str. 163) itd.; no u *Bacchus* (Tablica 3,20), piše ga oblim »s« (slično ovdje tiskanom obliku); u *Bacch(us)* (Tablica 3,32) slovo »s« nije ispisano, ali prvih pet slova u oba je zapisa toliko slično da očitno potječu od iste ruke (usp. slike str. 162, 165). Još je bolji primjer *Mars* (Tablica 3,34, oblo »s«) i odmah ispod njega *Thetis* (Tablica 3,35, *s longa*) (usp. sliku str. 165). Oblo »s« na početku riječi

⁴⁹ Usp. ovdje bilj. 18.

⁵⁰ U *Repertoriju* Marulić piše *Peneus*; usp. *Marci Maruli Repertorium*, e codice Romano editio Branimir Glavičić, Književni krug, Split 1998-2000, f. 50r (= I, 152); 92r (= I, 291) itd. Drugdje u atografima to ime nisam našao.

nalazi se u marginalnim sažetcima uz 13 (str. 137): *Fabullum sodalem...*; uz 38 (str. 145): *Conqueritur quod Cornificius sodalis...* (gdje je završno »s« u istoj riječi napisano kao *s longa*); uz 44 (str. 147): *scazon*⁵¹ (usp. **tablicu 5**); u marginalnoj varijanti *salopathium* uz 53,5 (str. 149) (usp. **Tablicu 4**). U sažetku uz 45 (str. 147) pojavljuju se početna verzalna »S«, koja su u Marulića redovita, te malo oblo »s« na kraju riječi *confirmatus: Scribit amorem Acmes et Septimii... confirmatus...* (usp. **sliku str. 147**; za tekst vidi **Tablicu 5**). Oblo »s« na kraju riječi čita se i na str. 136, u marginalnoj inačici uz 11,3: *littus* i uz 11,9: *altas*. Primjera ima još, ali i ovo je, mislim, dostatno da se pokaže kako te marginalije, unatoč neobičnostima pojedinih slova, ipak potječu od Marulića. O duktusu njegovih autografa, očito je, još uvijek ne znamo dovoljno.⁵²

Vraćajući se krupnijem duktusu osobnih imena u marginalnim naslovima uz 64, valja nam dakle pretpostaviti da su marginalni zapisi uz Katula nastajali barem u dva navrata, u većem vremenskom razmaku. No o različitu vremenu nastanka marginalija govorila bi i drukčija veličina slova u zapisima na str. 146: *Mirmice* (**Tablica 3,2**) i *Catuli gallicani* (**Tablica 3,3**) te na str. 147: *Plena ueneni et pestilentie* (**Tablica 3,4**) i *ocellos ebrios* (**Tablica 3,5**). Oni su pisani sitnijim rukopisom od onoga koji vidimo u sažetcima pjesama (osobito je to jasno na str. 147, gdje se spomenuti zapisi nalaze neposredno pokraj sažetaka uz 44 i 45) – iako svi nesumnjivo potječu od Marulićeve ruke (usp. **sliku str. 147**). Ukazuje li to i na treći vremenski sloj Marulićevih marginalija uz Katula?

2.3.2. Tekstološke intervencije na marginama Katulovih pjesama

Kao što je rečeno (usp. 2.2), dosadašnji su proučavatelji zapazili da je onaj tko je ispravljao Katulove pjesme poznavao Fuskovo izdanje Katula iz 1496 (pritom, doduše, i Zicàri, i De la Mare, i Haig Gaisser spominju samo Fuskove komentare, a ne i Katulov tekst što ga je on za to izdanje priredio), možda i ono

⁵¹ U ovom je primjeru vrlo jasno da nije posrijedi verzalno početno »S« (u Marulića uvijek oblo): na toj istoj 147 stranici u sažetku uz 45 verzalna »S« (*Scribit amorem Acmes et Septimii...*) jasno se razlikuje od malog oblog »s« u *scazon*.

⁵² Rijetki radovi koji se bave tom temom jesu: Zvonimir K u l u n d ž i ć, Željko S a b o l, *Problematika autografa Marka Marulića*, Zagreb, 1979; D. N o v a k o v i ć, »Zašto nam je važan Marulićev Repertorij?«, *Colloquia Maruliana* VII (1998), str. 9-26 (21-22); B. G l a v i č i ć, »Je li latinska bilješka na kraju Transita sv. Jeronima iz godine 1485. Marulićeva?«, *Colloquia Maruliana* IX (2000), str. 287-291. Kratak opis Marulićeva duktusa dao je, na temelju autografa *Davidijade*, Claudio Griggo: »La scrittura del Marulo è una umanistica corsiva tendente al calligrafico, caratterizzata, a nostro giudizio, da alcuni tratti tipici delle *litterae fusae et veloces* diffuse negli usi scrittori in area veneta a partire da Guarino.« (usp. Cl. G r i g g i o, »Sul codice torinese del Marulo«, *Italia – Slavia tra Quattro e Cinquecento. Marko Marulić umanista croato nel contesto storico-letterario dell'Italia e di Padova*, a cura di Luciana Borsetto, Edizioni dell'Orso, Alessandria 2004, str. 119-124 (122). Za *litterae fusae et veloces* usp. Paolo C h e r u b i n i, »Littera fusa et velox: riflessioni di un contemporaneo sulle corsive del periodo umanistico«, *Scrittura e civiltà*, 22 (1998), str. 295-317.

objavljeno kod Alda Manuzija 1502 (Thomson, koji je to zapazio, očito je mislio na tekst, jer u Aldovu izdanju komentara nema). Stoga sam sve Marulićeve inačice na marginama katulovskog dijela kodeksa usporedio s tim dvama izdanjima. No pokazalo se da postoji i treća vrsta intervencija: onih koje su neovisne o tim dvama izvorima. Rezultat je prikazan u **Tablici 4.**

Tablica 4:
Marulićeve tekstološke intervencije na marginama Katulovih pjesama
Napomene

Nisu uključene interlinearne varijante niti one ispisane preko osnovnog teksta, nego samo one koje je Marulić ispisao na marginama.

Kratice su razriješene bez oznaka.

Masnim slogom označene su Marulićeve inačice koje nisu potvrđene u uspoređenim izdanjima (1496. i 1502). Pri tom nisu uzimane u obzir manje tekstološke inačice, koje su mogle nastati kao rezultat previda ili automatizma vlastitih grafijskih navika (12,13; 12,14; 14,19; 21,11; 22,5; 33,4; 35,13; 47,2; 61,58; 61,59; 61,60; 64,255; 65,14).

Kurzivom su unesene priređivačke napomene.

U uglatim zagradama [...] doneseni su oni dijelovi Marulićeva teksta koje zbog nečitkosti reprodukcije (osobito na unutarnjim marginama, uz uvez) nisam mogao pročitati: tekst u zagradama moj je pokušaj rekonstrukcije tih mjesta.

<i>β</i>	Katulov tekst u trogirskom kodeksu (<i>Parisinus lat.</i> 7989)
Marulić	Marulićeve marginalne varijante
1496.	<i>Catullus una cum commentariis eruditi uiri Palladii Fusci Patauini</i> , Iohannes Tacuinus, Venecija 1496.
1502.	<i>Catullus, Tibullus, Propertius</i> [ed. Hieronymus Avantius], Aldus Manutius, Venecija 1502.
<i>Litus ut longe</i>	tekst <i>β</i> prekrižen, ali čitljiv
(?)	tekst <i>β</i> prekrižen tako da je odčitavanje nepouzđano ili nemoguće

Catull.	<i>β</i>	Marulić	1496.	1502.
1,8	hoe mei (?)	est libelli	est libelli	est libelli
3,4	(<i>deest</i>)	Passer, delicię meę puellę	(<i>deest</i>)	Passer, delitiae meae puellae ⁵³
4,3	tardis	ratis	trabis	trabis
4,16	dicit	aliter: ait	dicit	dicit

⁵³ Tu se taj stih prvi put pojavljuje. Dodao ga je (preuzevši stih 2,1) Girolamo Avanzi, priređivač Aldova izdanja iz 1502 (usp. Julia H a i g G a i s s e r, *Catullus and his Re-*

6,2	sint	essent ⁵⁴	sint	sint
6,12	Nam in ista tacere praeualet nihil (?)	Nam mi pręualet ista nil tacere	Nam ni praeualet ista: nil taceres:	Nam mi praeualet ista nil tacere* ⁵⁵
9,3	penates	parentes	penates	penates
9,4	senemque	tuamque	tuamque	tuamque
9,9	suabiabor	suaiabor	suaiabor	suaiabor
10,8	here	aere	aere	aere
10,12	quibus irrumator	q. esset i.	quibus esset irrumator	quibus esset irrumator
10,15	esse	ęre	esse	aere
11,3	Litus ut longe	Longe ubi littus	Longe ubi littus	Longe ubi littus
11,9	(?)	altas	altas	altas
11,24	Tactus	Tractus	Tractus	Tactus
12,9	puer	pater	pater	puer
12,13	nemo sinum	mnemosinon	μνεμοσῖνον	μνημόσυνον
12,14	exiberis (?)	ex Hiberis	ex Iberis	ex Hiberis
14,19	Suffenum	Suphenum	Suphenum	Suffenum
16,10	his pilosis	iis p.	his pilosis	hispidosis
21,6	experibis	experiris	experiris	experiris
21,8	prior	prius	prius	prius
21,11	Me (?)	Nę	Nae	Nae
22,5	palmiseto (?)	palinxisto	palimpsesto	palinxysto
22,8	Detecta	aliter: Directa	Directa	Directa
23,25	parui	parum	parui	parui
24,5	Isti cui	Quam i. c.	Quam isti cui	Quam isti cui
25,7	Thinos	Linum	Linon	Thynos
28,6	(?)	tabulis	tabulis	tabulis
29,16	est	es (ex est)	est	est

naissance Readers, Clarendon Press, Oxford 1993, str. 126). Marulić ga očito otud preuzima; no ne preuzima stih 34,3, koji nedostaje u β , a koji se nalazi i u Fuskovu (*Dianae pueri integri*; to je Fuskova restitucija; usp. Mynors, n. dj. [u bilj. 39], u krit. aparatu *ad loc.*) i u Avanzijevu izdanju iz 1502. Usp. u nastavku tablice.

⁵⁴ Čini se da je u β stajalo *Nec sint*, pa je Marulić *Nec* pretvorio u *Ni*, te iznad *sint* napisao / i na margini ispisao *essent*. 1496. i 1502. imaju *Ni sint*.

⁵⁵ Značenje koje bi ove zvjezdice trebale imati objasnio je nakladnik u predgovoru: *Quae tamen asterisco uidebis notata, ea in fine operis aliter atque aliter excudenda curauimus, ut possit studiosissimus quisque, quod uisum melius fuerit, eligere pro arbitrio suo.* (Aldus Manutius Romanus Marino Sannuto, patritio Veneto, Benedicti filio, salutem = 1502, a i^v). No u knjizi se nakon Katulovih pjesama nalaze Avanzijeve emendacije uz Lukrecija, dok nakon Tibulovih i Propercijevih pjesama u istom svesku nema nikakvih dodataka. Primjerak koji sam konzultirao dostupan je u pdf-formatu na adresi Bibliothèque Nationale de France (<http://gallica.bnf.fr>).

29,20	timent et	timent, timent	timet, timent	timent, timent
31,9	ad Larem	L. ad nostrum (<i>in rasura?</i>)	Larem ad nostrum	Larem ad nostrum
33,4	uolantiore (?)	uoratiore	uoraciore	uoraciore
33,8	potest (?)	potes	potes	potes
34,3	(<i>deest</i>)	(<i>deest</i>)	Dianae pueri integri	Dianae pueri integri
35,13	indotatam	inchoatam	inchoatam	inchoatam
35,18	incohata	inuocata ⁵⁶	inchoata	inchoata
36,14	Colisque	Colis quęque	Colis quaeque	Colis quaeque
37,10	sopionibus	scipionibus	scipionibus	scipionibus
39,12	Lamiuinus	Lauinius ⁵⁷	Lanuuinus	Lanuuinus
44,8	quam mihi mens uertur	uertitur mihi mens quam	quam mihi meretur mens	quam mihi uoraci* mens
44,11	minantium petitorum	amentium poetarum	Munacii petitorum	In Accium petitorem
45,19	hospitio	auspicio	auspicio	auspicio
47,2	mundi (?)	Memi	Memmi	Memmii
47,8	(?)	in triuiis uocationes	in triuio uocationes	in triuio uorationes
51,8	(<i>deest</i>)	Ex industria omissum	Quod loquar amens ⁵⁸	Quod loquar amens
53,5	salappucium	salopathium	solopachyum	sophopichion*
55,3	Te campo quesiuimus in minore	campo <i>add. in fine uersus</i>	Te quesiuimus in minore campo	Te quesiuimus in minore campo
55,8	sereno	seuero	sereno	sereno
55,9	Ah uel te sic ipse flagitabam	Sic auellitip ipse flagitabam	Sic auellitip ipse flagitabam	Auelli sinite ipse flagitabam*
55,17	puelle	papillę	papillae	puellae
58,5	magna admiremini nepotes	magnanimos Remi nepotes	magnanimos Remi nepotes	magnanimos Remi nepotes

⁵⁶ Inačicu *inuocata* zagovarat će Alessandro Guarini u svojem izdanju Katula iz 1521 (usp. bilj. 34); usp. J. H a i g G a i s s e r, n. dj. (u bilj. 53), str. 92.

⁵⁷ Girolamo Avanzi negoduje što sva tiskana izdanja imaju metrički neprihvatljivo *Lauinius* umjesto *Lanuinus* (usp. Hieronymus A v a n t i u s, *Emendationes in Catullum*, Iohannes Tacuius, Venetiis 1495, a iii^{r-v}). Avanzi je svoje emendacije napisao 1493 (usp. J. H a i g G a i s s e r, n. dj. [u bilj. 53], str. 53, 62, 307). *Lauinius* piše i u tekstu što ga je Iohannes Tacuius objavio u Veneciji 1500 (usp. ovdje bilj. 67).

⁵⁸ Nadopuna Antonija Partenija (*Anthonii Parthenii Lacisii Veronensis in Catullum commentationes*, Boninus de Boninis, Brixiae 1485; 1491). Usp. M y n o r s, n. izd. (u bilj. 39), u krit. aparatu *ad loc.*; T h o m s o n, n. izd. (u bilj. 38), u krit. aparatu *ad loc.*

58b,4	Non resi uineę (<i>ex -ee manu Maruli?</i>)	Non Rhesi niueę	Non Rhesi niueae	Nae Rhesi niueę
60,5	Fero	duro	fero	fero
61,58	Dedis a gremio suę (<i>ex sue manu Maruli?</i>) matris	Matris a g. s.	Matris e gremio suae	Matris e gremio suae
61,59	Θ hymenee hymen hymenee	Dedis h. h.	Dedis, o hymenaee hymen	Dedis, o hymenaee hymen
61,60	(<i>deest</i>)	[H]ymeneę hymenę	Hymen o hymenaee	Hymen o hymenaee
61,199	pulueris erieci	Erythrei pulueris	pulueris erythrei	pulus erithraei
61,202	uolunt	uolt	uult	uult
61,208	ingenerati (?)	ingenerarier	ingenerari	ingenerari
61,220	Laus genus approbet	Matre l. g. a.	Matre laus genus approbet	Matre laus genus approbet
63,21	cimbalum	[ty]mpanum	cymbalum	cymbalum
63,40	adurit mare ferum	sola dura maie ferum	sola dura mare ferum	sola dura, mare ferum
63,41	Pepulitque	Repulitque	Reppulitque	Pepulitque
63,49	(?)	miseriter mestula	miseriter maestula	moesta miseriter
64,80	uersarentur	uexarentur	uexarentur	uexarentur
64,83	Funera	Talia ⁵⁹	Funera	Funera
64,92	pectore	corpore	corpore	pectore
64,120	portaret	preferret	praeferet	praeferet
64,132	auectam	abductam	abductam	abductam
64,138	mitescere (?)	miserescere	miserescere	miserescere
64,159	precepta	mandata	praecepta	praecepta
64,165	Externata	extenuata	Extenuata	Externata
64,178	Idmoneos ne	[I]stmeos n.	Isthmeosne	Idaeos* ne
64,220	saturata	saciata	saturata	saturata
64,237	etas	sors	aetas	sors
64,242	assumens	contollens	contollens	absumens
64,255	Euohe	Heu hoe	Eu oe	Euo
64,307	questus	quercus	quercus	quercus
64,344	trunci	campi ⁶⁰	riui	riui

⁵⁹ U prethodnom je stihu (64,82) Marulić prekrizio *quam talia* (vjerojatno omaškom umj. samo *talia*) i iznad toga upisao *funera*.

⁶⁰ Tako je emendirao i Francesco Pucci (1463-1512) u svojim rukopisnim bilješkama što ih je unio u neko tiskano izdanje Katula, Tibula i Propercija koje je posjedovao; te je bilješke završio 1502. Nisu sačuvane u autografu, nego u brojnim prijepisima (dosad ih je identificirano osamnaest). Usp. Thomsom, n. izd. (u bilj. 38), u krit. aparatu *ad loc.*; J. Haig Gasser, n. dj. (u bilj. 53), str. 52, 301-302.

64,353	precernens	prosternens	prosternens	prosternens
64, post 386	Languidior tenera eui pendens sicula beta [= 67,21]	ua <i>margin. sin.</i> , cat <i>margin. dextr.</i>	(<i>deest</i>)	(<i>deest</i>)
65,12	legam (tegam?)	canam	canam	legam
65,14	ythyley (?)	Ithili	itylei	Ityli
66,2	habitus	obitus	obitus	obitus
66,7	numine	munere	munere	numine
66,27	bonum	nouum	bonum	bonum
66,28	quod non fortior aut sit alis	quod non fortius auxit auis	quod non fortior auxit auis	quod non fortior auxit auis
66,48	scelerum	telorum	Chalibum	Χολύβων
66,54	elocridicos (?)	gloridos (<i>pro G-?</i>)	Chloridos	Cloridos
66,63	decumme (?)	deum me	Dione	deum me
66,83	colitis	petitis	petitis	colitis
66,90	luminibus	numinibus	luminibus	luminibus
66,91	sanguinis expertum non uestris esse tuum me	s. e. noster non esse tuum me	Sanguinis expertem uotis non esse tui me	Sanguinis expertem non uotis esse tuam me
67,5	seruisse	seruire ⁶¹	seruisse	seruisse
67,8	uenerem	ueram uel ueterem ⁶²	ueterem	ueterem
67,29	pietate	uirtute	pietate	pietate
68(a),23- 24	68(a),23-24	ua <i>margin. sin.</i> , cat <i>margin. dextr.</i>	68(a),23-24	68(a),23-24
68(b),41	falius	Manlius	Mallius	Mallius
68(b),47	Omnibus in triuuis uulgetur fabula passim	Omnibus inque locis celebretur fama sepulti	Omnibus inque locis celebretur fama sepulti	Omnibus inque locis celebretur fama sepulti
68(b),72	Inixa arguta constituit solea	Inque ipsa arguta constitit in solea	Innixa arguta constitit in solea	Innixa arguta constitit in solea
68(b),75	Incepta	[Ac?]cepta	Accepta	Incepta
68(b),76	pacificasset	conciliasset	pacificasset	pacificasset
68(b),87	Nam tum... Argiuorum	Iam cum... Achiuorum	Nam tum... Argiuorum	Nam tum... Argiuorum
68(b),89	sepulcrum asie europae	s. e. Asięque	sepulchrum europae asiaeque	sepulchrum Europae, Asiaeque
68(b),100	Detinet extremo	D. [a] nostro uel [e]xtremo	detinet a nostro	Detinet, nostro

⁶¹ Možda nije od Marulićeve ruke; usp. bilj. 43.

⁶² Možda nije od Marulićeve ruke; usp. bilj. 43.

68(b),102	focos	deos	deos	focos
68(b),157	principio	precipue	precipue	principio
74,1	solere	sorori	solere	solere
76,21	ut torpor	uelut anguis	ut torpor	ut torpor
79,4	natorum	amatorum	amatorum	amatorum
84,3	sperabat	credebat	sperabat	sperabat
92,4	De me Lesbia me dispeream nisi amat (?)	D. m. d. me nisi Lesbia amat	De me: dispeream me nisi lesbia amat	De me, dispeream me nisi Lesbia amat
99,8	Guttis abstersis	Abstergis guttis	Abstersi guttis	Abstersti guttis

Brojčane podatke i odnose koji slijede valja shvatiti uvjetno, jer su – ponavljam – u obzir uzete samo tekstne inačice i ispravci ispisani na marginama. Takvih sam našao stotinu četrnaest, dok bi ukupan broj Marulićevih intervencija u tekst Katulovih pjesama, uključivši i sve ostale načine unošenja (usp. **Tablicu 2, C**) iznosio, prema približnoj procjeni, oko tri stotine ili nešto više. Ipak, i tako ograničeni podatci daju dovoljno čvrsto uporište za neke relevantne zaključke.

Ekskluzivno iz Fuskova izdanja (1496) potječe sedamnaest marginalnih inačica (11,24; 12,9; 14,19; 55,9; 55,17; 58b,4; 63,41; 63,49; 64,92; 64,165; 64,178; 64,242; 65,12; 66,83; 68(b),75; 68(b),102; 68(b),157).

Ekskluzivno iz Aldova (tj. Avanzijeva) izdanja iz 1502. potječe ih sedam (3,4; 6,12; 10,15; 22,5; 29,20; 64,237; 66,63). Krunski dokaz za tvrdnju da je Marulić poznao izdanje iz 1502. jest 3,4.⁶³

Preostalih devedeset intervencija dijeli se na dvije podjednake skupine: prva je ona u kojoj se Marulićeva marginalna inačica pojavljuje u oba uspoređena izdanja, a drugu (s četrdeset tri potvrde) čine Marulićeve *variae lectiones* kojih nema ni u jednom ni u drugom.

Upravo ova posljednja skupina privlači najveću pozornost. I bez potanjih pojedinačnih analiza može se zapaziti da su neke od tih varijantnih lekcija, u odnosu na 1496. i 1502, manje-više jednostavne sinonimske ili slične zamjene: 4,3; 4,16; 6,2; 16,10; 23,25; 47,8; 53,5 (posrijedi je *vox nihili*); 60,5, 61,199; 61,202; 61,208; 64,83 (povezano s interlinearnom intervencijom u 64,82, usp. bilj. 59); 64,159; 64,220; 67,5; 67,29; 99,8. No neke su Marulićeve marginalije prave tekstne inačice, koje znatno utječu na smisao: 9,3; 29,16; 35,18; 44,8; 55,8; 63,21; 64,344; 66,90; 66,91; 84,3. Nekoliko ih, napokon, pokazuje neobična, gotovo bi se reklo: ostentativno drugačija rješenja: 44,11; 63,40; 74,1; 76,21. Poseban je slučaj tekstološka napomena (a ne inačica) uz 51,8.

Ni što se tiče njihove metričke uklopljenosti u dani kontekst ne može se izreći jedinstven sud. Brojne inačice kao da pažljivo prate strukturu stiha i sasvim uredno funkcioniraju u svojem metričkom okolišu (npr. 4,3; 9,3; 35,18; 64,159; 64,220

⁶³ Usp. **Tablicu 4.** i bilj. 53.

itd.), dok s druge strane ima i onih koje odudaraju i narušavaju pravilnost stiha (npr. 23,25; 39,12; 44,11; 60,5; 61,208).⁶⁴

Svakako, navedena bi mjesta zasluživala potanje analize i interpretacije, i s gledišta motivacije njihova unošenja, i smislaonog uklapanja u kontekst, i metričkih rješenja. U ovoj prigodi nije moguće upuštati se u taj opsežan posao. Ostaje ipak zapitati se o mogućim Marulićevim izvorima.

Je li se on koristio još kojim izdanjem osim onih iz 1496. i 1502? U popisu Katulovih izdanja, komentara i sličnih djela iz 15. i 16. st. Julije Haig Gaisser razdoblju Marulićeva života pripadalo bi 15 izdanja (od *editio princeps* iz 1472. do Guarinova izdanja iz 1521) te rukopisne marginalije što ih je na svoj primjerak tiskane knjige unosio Angelo Poliziano i, u rukopisu sačuvane, ali netiskane, *Praelectiones in Catullum* Pieria Valeriana.⁶⁵ U dodatcima na kraju svoje monografije ta je proučavateljica renesansne recepcije Katula navela korekcije raznih priređivača.⁶⁶ Pregledao sam tri dostupna mi izdanja Katulovih pjesama⁶⁷ te dva izdanja Avanzijevih *Emendationes in Catullum*.⁶⁸ Dakako, sva sam mjesta u tablicama provjerio i prema kritičkom aparatu u Mynorsovu i Thomsonovu izdanju. Koliko sam uspio utvrditi, ni u jednom od tih izvora nema potvrda za ekskluzivno Marulićeve inačice otisnute masnim slogom u **Tablici 4**.

Je li Maruliću bio dostupan kakav rukopis Katulovih pjesama za koji ne znamo? Ili smijemo pretpostaviti da je emendirao *ope ingenii*? Pretpostavka o nepoznatu rukopisu dobiva na zanimljivosti zbog dosad u nas potpuno nepoznate činjenice da je jedan kodeks Katulovih pjesama posjedovao Marulićev prijatelj Krsto Papalić. Taj nam je podatak poznat zahvaljujući Girolamu Avanziju, koji u

⁶⁴ Ova napomena vrijedi čak i ako uzmemo u obzir dobro poznatu činjenicu da Marulić, kao i gotovo svi drugi humanisti, nije dokraja poznao antičku prozodiju te je u tom pogledu nerijetko griješio i u vlastitim djelima. Usp. o tome Branimir Glavičić, *Versifikacija hrvatskih latinista*, Književni krug, Split 2001 (osobito str. 11 i 73); Bratislav Lčin, »O ovom izdanju i o jeziku Marulićevih pjesama«, u: Marko Marulić, n. dj. (u bilj. 27), str. 9-42 (38-39).

⁶⁵ »Selective Chronology. Fifteenth– and Sixteenth-Century Editions, Commentaries, and Works on Catullus«, J. Haig Gaisser, n. dj. (u bilj. 53), str. xii-xiii.

⁶⁶ J. Haig Gaisser, n. dj. (u bilj. 53), str. 403-410 (»Appendix 3: Poliziano's Corrections to Venice 1472«, »Appendix 4: Summary of Sabellico's *Ex Catullo*«, »Appendix 5: Avanzi and the Printed Tradition«).

⁶⁷ *Catullus, Tibullus, Propertius, Statii Silvae*, Vindelinis de Spira, Venetiis 1472 (*editio princeps* Katula i Stacijeva djela); *Tibullus, Catullus, Propertius*, Bonetus Locatellus, Venetiis 1487; *Tibullus, Catullus, Propertius*, Iohannes Tacuinus, Venetiis 1500. Sva su dostupna u pdf-formatu na adresi <http://gallica.bnf.fr> (Bibliothèque Nationale de France).

⁶⁸ Za prvo Avanzijevo izdanje usp. ovdje bilj. 57; drugo je izdanje tiskano u knjizi Tibulovih, Propertijevih i Katulovih pjesama objavljenoj u Veneciji 1500 (usp. bilj. 67). Opširne izvatke iz obaju Avanzijevih izdanja, kao i podatke o njegovu životu i bibliografiju, daje J. Haig Gaisser u *Catalogus translationum et commentariorum* (n. dj. u bilj. 44), str. 232-239; Avanziju su posvećene i brojne stranice njezine dragocjene monografije (n. dj. u bilj. 53, str. 52-65).

svojim već spominjanim *Emendationes in Catullum* kaže da se koristio dvama rukopisima: jedan je bio njegov vlastiti, a drugi mu je posudio »Kristofor Papalić, mladić jednako vješt u pjesništvu kao i u pravu« (*Christophorus Papallis iuvenis nonminus poetice quam legum peritus Catullum satis bonae vetustatis mihi sub certa fide commendavit*).⁶⁹ Prema podacima iz Avanzijeva djelca može se zaključiti da je na *Emendacijama* radio između 1490. i 1493.

Avanzi citira lekcije iz obaju rukopisa, ali ne kaže o njima ništa pobliže, osim što vlastiti označuje kao *codex antiquus*, a za Papalićev kaže da je *satis bonae vetustatis*. Nijedan od njih nije identificiran. Usporedba lekcija iz Papalićeva kodeksa što ih navodi Avanzi s onima u Marulićevim marginalijama nije dala nikakva rezultata. No sam je po sebi vrijedan pozornosti podatak da je jedan od pripadnika splitskoga humanističkoga kruga, brat Jerolima Papalića (obojska su bliski Marulićevi prijatelji) krajem 15. st. posjedovao »dosta star« rukopis Katulovih pjesama.⁷⁰ Napose je zanimljivo da u drugom, znatno promijenjenom izdanju *Emendacija*, tiskanu u izdanju Katulovih, Tibulovih i Propercijevih pjesama u Veneciji 1500. godine,⁷¹ više nema ni traga od Papalića i njegova rukopisa.⁷² Što je uzrok tom brisanju, zasad se ne može ni pretpostaviti.

Po svemu što u ovom trenutku znamo, nije dakle isključeno da je barem dio Marulićevih tekstoloških intervencija plod njegova samostalnog domišljanja i rada na tekstu. Već uspoređivanjem raznih izdanja i unošenjem njihovih lekcija na mjesta u rukopisu koja je smatrao dvojbena ili pogrešna splitski se humanist pojavljuje u ulozi koja nam je dosad bila posve nepoznata – u eminentno humanističkoj ulozi

⁶⁹ G. Avanzi, n. dj. (u bilj. 57), a ii^r. Usp. i J. Haig Gaisser, n. dj. (u bilj. 53), str. 58, 59, 305. Ona ne kaže o Papaliću ništa pobliže, vjerojatno zato što joj je posve nepoznat. Avanzi na još jednome mjestu (raspravljajući o ispravnoj lekciji Catull. 17,6) pohvalno apostrofira Papalića: *In codice quodam Virgiliano Domicii Calderini scriptum inuenimus in margine: in quo iam saliaribus sacra suscipiant. Quam uel consimilem emendationem uidimus modo manu Christophori Papallis in his studiis eruditissimi. Sed suscipiantur legi debet, non suscipiant.* (Avanzi, n. dj., a iii^v.) Očito je, dakle, da se i sam Krsto upuštao u emendiranje Katula.

⁷⁰ Kristofora Papalića spominje Franjo Božićević u trećoj skupini Marulićevih prijatelja (*non mediocri doctrina insignes et in poetica facultate admodum praestantes*), napominjući da je *vir utriusque iuris consultissimus*. Usp. *Vita Marci Maruli Spalatensis per Franciscum Natalem concivem suum composita*, u: Miroslav Marković, »Poetae Latini Dalmatae inediti«, *Živa antika* 2 (1952), str. 289-309 (295-296). O Kristoforu Papaliću usp. i: Mario-Nepo Kuzmanić, *Splitski plemići: prezime i etnos*, Književni krug, Split 1998, str. 70, 72. Dosad, koliko mi je poznato, nisu u nas zapaženi podatci o Kristoforu kao studentu prava u Padovi iz godine 1491. i 1492; prvi put je zabilježen kao svjedok na doktorskom ispitu Splitsanina Jeronima Čipika, a drugi put Trogiranina Mihovila Chiudija (*Claudius*); usp. *Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini ab anno 1471 ad annum 1500*, a cura di Elda Martellozzo Forin, sv. II.5, Editrice Antenore, Roma – Padova 2001, br. 1486, 1531. U istom izvoru zabilježeno je da se u Padovi 1492. kao svjedok pri jednom ispitu pojavljuje *d. Hieronymus Avancius Veronensis art. schol.* (*ibid.*, br. 1600). Avanzi je još mnogo puta zabilježen u dokumentima padovanskog učilišta iz sljedećih godina.

⁷¹ Usp. bilj. 67.

⁷² J. Haig Gaisser, n. dj. (u bilj. 53), str. 64.

tekstološki osviještenog recipijenta jednoga pisca iz klasične antike.⁷³ Samim tim legitimno mu pripada naziv prvoga hrvatskog filologa. Ako je pak točno da su neke od inačica njegova vlastita tvorevina – tj. da su, humanističkom terminologijom rečeno, stvorene ne *ope codicum* (ili *editionum*), nego *ope ingenii* – onda se Marulić, bez obzira koliko uspješnim ili neuspješnim mi procjenjivali rezultate tog njegova napora, priključuje onoj brojnoj skupini europskih humanista koji su, od Petrarke naovamo, uložili golem trud da isprave pogreške starijih prepisivača, da vlastitim emendacijama poboljšaju ili popune tradicijom iskvarene ili ispuštene dijelove antičkih tekstova, tj. da restituiraju baštinu uzornih pisaca u punoj njezinoj vrijednosti i ljepoti.

Što je predmet najstudioznijega Marulićeva filološkog interesa bio rimski pjesnik ljubavnih, satiričnih i lascivnih sastavaka (pri čemu Splićanin bez ustručavanja na marginama parafrazira ili ispisuje i najopsćenije izraze iz Katulova repertoara, kakvih inače nema čak ni u najslobodnijima od njegovih vlastitih latinskih epigrama, poput onoga o Prijapu),⁷⁴ činjenica je koju zacijelo ne treba prekomjerno dramatizirati, ali je svakako odsad treba ozbiljno imati u vidu kao nezanemarljivu sastavnicu Marulićeva književnog profila.⁷⁵

2.3.3. Sažetci Katulovih pjesama

Najopširnija i najuočljivija vrsta Marulićevih zapisa u trogirskom kodeksu jesu kraći ili dulji sažetci Katulovih pjesama. U struci je već zapaženo (Zicàri, De la Mare, Haig Gaisser) da je njihov sastavljač poznavao Fuskovo izdanja iz 1496. No njihova analiza i usporedba s Fuskovim tekstom daje nam još barem dva važna podatka o Marulićevu postupku: 1. on Fuskove komentare ne prepisuje, nego sažima i preinačuje; 2. unosi i podatke iz nekih drugih izvora, a dodaje i poneku originalnu, samostalnu pojedinost. Ogleđajmo prije svega tekst Marulićevih sažetaka u usporedbi s predloškom (**Tablica 5**). Pri tome treba imati na umu da su u Marulićevu stupcu tekstovi doneseni integralno, a u Fuskovu samo u onoj mjeri u kojoj su značajni za usporedbu s Marulićevim sažetcima. Naime, Fuskovi komentari kudikamo su opsežniji i često prate Katulov tekst takoreći od stiha do stiha (vidi reprodukciju stranice iz Fuskova izdanja u prilogu).

⁷³ U takvoj se ulozi Marulić pojavljuje, u određenoj mjeri i na specifičnoj, epigrafičkoj građi, i u *Tumaču uz natpise starih* (*In epigrammata priscorum commentarius*), tekstu koji još čeka podrobnije ispitivanje iz tog i mnogih drugih gledišta.

⁷⁴ Usp.: quibus esset irrumator ex quibus irrumator (**Tablica 4, ad 10,12**); scipionibus ex sopionibus (**Tablica 4, ad 37,10**); pedicationem et irrumationem (**Tablica 5, ad 16**); irrumationem (**Tablica 5, ad 37**).

⁷⁵ O poetičkom dvojtstvu u Marulićevu opusu, napose u njegovoj poeziji, i o korištenima te u humanizmu nimalo rijetke dihotomije instruktivno govori D. Novaković, n. dj. (u bilj. 27), str. 52-56.

Aquida t' catullo qui opus eius recepit sub mudiis.
 Dicitur Camilli posthumus
 O paniam venio longis a finibus orbi
 Scitula mei reditus comparata fuit.
 Scilicet a calamis tradit cui frons non nomen.
 Qui q' notat turbe precesse meae.
 Quo licet ingenio vestri celebrante catullus
 Fuit sub medio clausa papirus erat ~ Versus vi.

Cornelius Albius
 Valerij Camilli veronensis poeta illustris Ad consulum Libes Incipit
 Di dono lapidus novus libellus
 Azido modo pumice expolitus
 Lustrali tibi namq' tu solutus
 Meo esse aliquid putare mites.
 Jam unum est ausus et unum valoz
 Omne omni tibi explicare caris
 Doctus impiter et laboriosus
 Quare tale habeat ~ non est libelli
 Qualeq' qualiparona virgo
 Plus uno maneat peme facto ~ Versus ix

P De Passere Dalbe amasie deficio querela
 Atter delice mea puella
 Qui est Lydizu/ que in sinu tenere/
 Qui primum digni daretur pectus
 Et acris soler metare molus
 In desiderio meo nesci
 Quis nescio quid libet iocari. Et solanotuz sui dolozis.
 Captus alloquitur, dicit o passis si molasu ego, quoz, ut Lesbia soler, curis & amoris igno
 rante: tam genitru in foveis inficis q' solus dicit fuisse Hippomachus mala Atalant
 quales: qd ut alloqueret: pudicitie fima contraxisset & p'is spernit imperiu.

Si non illepidus neq' immanitus est.
 At vos interea venite ad ignem.
 Pleni ruzi de m' dicitur
 Amalestis m' dicitur carta ~ Versus xx

S Ad Conibemales
 Alax inberna...
 A p'etans nona fratruy pla
 Solis putans est mentulas vobis f
 Solis luce, quid est vellez
 Consiat...
 An conman...
 Aa ma ductus...
 Atq' putare...
 Duda...
 Deo...
 Condit...
 Dnes...
 Dnes... ~ Versus pvi

Minut' assumptione adolecentib' q' d'ca
 qui sua t' obiam sollicitabant

T Ad Egnatuz
 E p'ez omis vna decupitudo
 Annuciploz celebratuz
 Egnat: opacu qui bonu facit laula
 Et dno hiberna defecans vima

Male est ad Garmistuz tu catillo
 Male est de mi hercule de laboriose
 Et magis magis in dies de horas
 Que tu quod unum facit m' est
 Qua solatus es allocutione
 P'ator tibi sic meo amore
 Dantem quid libet allocutione
 P'ator lacrimis simonides

Copuerit q' cornificus sodalis se p'p'ratim
 non uisitauerit.

Egnatuz q' canthos fer dentes
 Remder vly quag' sed ad rei vomi est
 Subp'oz cu eximat quatu p'leni
 Remder the: s'oz p' r'oz filij
 Ruger: orba cu p'et vnicu murez
 Remder the: quoz est...
 Quoz agit remder huc har morbi
 Voz allegand ut calozaz...
 Quare monenduz est...
 Et v'banuz...
 Aut p'ozoz...
 Aut... ~ Versus

Hyspani oes cu m' dicitur m' dicitur
 i re p'ussissimi existit. N' dicitur q' dicitur
 interdu m' dicitur oia & totio lauat...
 fut: Dyadocuz: Saraboz & Apulius...
 us Egnatuz noie r'oz p'it Catul. q' h' m' p'oz
 ridet: ut d' d' p'oz v' d' d' q' s' s' s'
 totio calidus effereat. Versus e simonides
 jambicus.

^{ferret}
 Omnibz his thesyz dulcem poriniet amorem .
 Aut ut uocis raris spumosa ad lotum die
 Aut ut ^{seruata} lumina somno
 liquezit immemor discedes portore conuincit
 Septe ilam phylent adenti corde fuzentem
 Glazidnas tenui fuzit e pectore uoces .
 Ac nun puzptos nullas conscendit montes
 Unde aciem pelagi uulsoz potendit otio
 Tury membra faly aduertas puzte in uindas
 Nulla uidate tollentz regmina fuzi .
 Atqz hac extronoz metram dyaiffa quozdiz
 Frigiduloz uobz singularis ore cietiam .

Quozda Azindz ^{abducta}
 Succine me puris amaram puzte id ore
 Puzfide dextro liquisti in lotore thesyz
 Succine dextro uellecto numme dazuz
 Immemoraz de dextro dumi puzia potio .
 Nulla ne puz potuit crudelo dexte mentis
 Condituz tibi nulla fuz clemencia puzo
 Immita ut uoluerz uollet uollet puzio .
 At non hoc quozdiz puzis puzilla dexte
 Docet mihi non hoc mitezaz puzare fuzdus
 Sed conuulsa letia fuz optozoz puzio .
 Que duncta aciei dextoz puzia uentis
 Tenuit nulla uzo inuauz duma dexte
 Nulla puz puzaz puzioz e dexte
 Quoz duz aliquid cupio amozoz puzio dexte
 Ad metuz uozaz tibi puzioz puzaz
 Sed simul ac cupide mentis faciaaz tibi tibi
 Puzia nihil metuzaz nihil puzia dexte
 Certe ego te in medio uolentem dexte
 Puzioz tibi puzioz puzioz puzioz dexte
 Et tibi fuzdaz puzioz in dexte
 Pro quo dexte puzioz puzioz puzioz
 Duda neg mitezaz puzioz puzioz puzioz
 Que nua te genuit sola tibi puzioz puzioz
 Quod mare dexte puzioz puzioz puzioz
 Que fuzioz que fuzioz que fuzioz puzioz
 Tuzia que reddis pro dexte puzioz puzioz
 Si tibi puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Amoz in dexte puzioz dexte puzioz
 Que tibi uolendo puzioz puzioz puzioz
 Tandem puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Sed quid ego ignozis puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Nec nullaz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Ille aut puzioz puzioz puzioz puzioz

Quozda Azindz

abducta

mifericordie

Cruid.

mandata.

seruata

Duare ego qui in dubio cogor duncto casio
 Reddit in quozda uoz mibi sine fenete
 Puzio quozdaz fuzioz meo ac tua fuzioz uozio
 Puzio mitezaz mibi te cui languida mundus
 Lumina fuzioz quozdaz cora fuzioz puzioz
 Non ego te quozdaz letum portore mitezaz .
 Nec te fuzioz finam fuzioz puzioz fuzioz
 Sed puzioz mitezaz puzioz puzioz mitezaz puzioz
 Amozoz puzioz puzioz mitezaz puzioz puzioz
 Unde mitezaz uozio puzioz puzioz mitezaz
 Puzioz ut letum mitezaz puzioz mitezaz
 Puzioz obfuzaz dexte fuzioz puzioz puzioz
 Puzioz si fuzioz dexte mitezaz puzioz
 Que uozioz puzioz puzioz fuzioz puzioz
 Annuat ut tuzioz puzioz puzioz puzioz
 Tu id fuzioz ut memoz tibi dexte dexte
 Nec uozioz mandata mitezaz dexte dexte
 Et simul hanc mitezaz mitezaz mitezaz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Tandem puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz ut letio puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz mitezaz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz
 Puzioz puzioz puzioz puzioz puzioz

seruata

seruata

seruata

Canthus

De troia... Quas metus abdit... Ad ora refertur... De troia... Quas metus abdit... Ad ora refertur...

M

Comp.

Quae tantum... Occulta gremio... De troia... Occulta gremio... De troia...

POMPEIUS.

XXXV.

Sermons

VOIDONO. Versus est endecasyllabus. Idē phalecius ab inuentore dictus consistat xē spondeo dactilo & tribus trocheis. Catullus hoc primo epigrammate alloquitur Cornelij Nepotē: cui opus suū dedicat simulq; optat ut musa fauente opus ipsum plus unū duret saculo. ¶ Quoi: casus est datiu: de quo in primo institutionū ita scribit Quintilianus. Ilu J nunc melius quod cui tribus quas proposui sit teris enotamus: in quo pueris nobis ad pinguem sane sonū quōi utebatur tātū ut ab illo qui distingueret. ¶ Lepidū: uerborū acuminē uenustum ¶ Nouū. nuper cōpositū. ¶ Arido. aridū ut Nonius asserit dicitur siccū: & est propriū pumicis epithetō. Plaut⁹ in aulularia. Quid negotij sit rogas pumex nō æque aridus atq; hic est senex. ¶ Pumice expositū q; oli ē ut nunc pumices leuigadis libris adhiberentur: præter poetis indicat etiā Plinius his quidē uerbis. Sed it̄ pumices qui sunt i usu corporū leuigandoꝝ focminis iam quidē & uiris atq; ut ait Catullus libris laudatissimi sunt in melo scyrog & Aeoliis insulis. ¶ Corneli: fuerunt eodē tēpore plures hoc noie uiri illustres & quoꝝ auctores meminert̄: Cornelius phagita: cuius nocturnas insidias Cæsar æger ac latens ne pduceret ad Scyllā: uix premio dato euaserat. Cornelius Cinna: qui pridie q̄ idē Cæsar occideret de eo grauitercioncionatus erat. Cornelius balbus eiusdē Cæsaris in bello ciuili legatus optiq; collega. Cornelius Gallus quāuis aliquāto iunior qui elegiāꝝ poeta: ab Augusto Aegypto pfectus cū i suspitionē uenisset q; cōtra principē cōturasset propria manu se interfecit. & Cornelius Nepos padū ut Plinius iquit accola: q; scriptis editisq; aliquot uoluntibus diuī Augusti picipatu obiit. Hic proculdubio alioquit Catullus. ¶ Nāq; tu solebas: ratio dedicatiōis. ¶ Putare nugās: poetā cū suos uers⁹ exteare uolūt eos uel lusus uel nugās uocāt. Martialis. Qui meruit nugās primus habere meas: & alibi a Valeriano polio petes quito: per quē perire nō licet meis nugis. ¶ Iā tū: ex quo scilicet tu unus Itatorum Martia: ausus es explicare onne æuum tribus carthis hoc est memorias uiuorum illustrium scriptis tuis commisitprehendere. ¶ Quā autem de temporibus scripserit nepos testatur Gellius libro. xvi. noctium atticarū. ¶ Vnus: solus. ¶ Oē æuum: oē tempus præteritum orsus enim idē Cornelius ab urbis uel ut alij uolunt orbis primordio uiros omnes memoria dignos breui libello complexus erat. Dictum est autem æuum ut placet Varroni ab ætate omnium annorum: & ab eo æuiternum quod factum ē æternum. ¶ Iuppiter: exclamatio emissā p admirationē. ¶ Doctis: ad sentia. ¶ Laboriosis: ad uerba: studuerat Aeu f. n. Nepos breuitat̄ simul & eruditioi. ¶ Quare habe: cōclusio. ¶ Quicquid est libelli: quod ad magni M. Varitudinē. ¶ Sicut: qualescūq; ad bonitatē. ¶ Patrona uirgo. Musam iuocat uel melpomenē uel talia uel quancūq; aliam. Musæ enim sunt patrōæ poetarum eorūq; carmina aduersus omnes iniurias sollicitē defendūt. ¶ Maneat: penne duret. ¶ Plus uno sæclo: plus centum annis. ad id autē alludit Catullus q; malorum poetarum carmina non diu leguntur. Quidam non musam ut nos sed dianā intel ligunt: quæ ut Horatius aperte indicat sæculo præerat una cum Apolline. Alij palladem. quā dicit̄ ideo a Catullo iuocari: quia eius ut Liuius ostendit: est numerus. Nonnulli pro patrona lesbiam accipiunt. Sed quonam modo ad lesbiam apostrophat. Cum serio Nepotem alloquitur. Cæterum pōtā nus scriba regius uir impense doctus & qui Romæ profitentur uerba mutantes uersum hunc ita scri bunt qualescūq; per ora quod utrorum.

ASSER DELITIAE. Versus ē ei⁹ generis cui⁹ superior. Catull⁹ hic amor̄ ide ira æstus. q; ab amica exclusus foret: passerem alloquitur demiratus tum eius lusus: tum uoluptatem quā ex eo irritando lesbia capiebat. Quare inquit si cum hic ardot qui nunc me tenet quiescat: ego itē ut puella solet tecum ludere ludendoq; curas animi leuare possem: tam gratū mihi tuū eēt beneficium quam gratum ferunt fuisse malum aureū Atalantæ puellæ quod ab Hippo mene in cursu certamine factum ut assequeretur: pudicitia: famam cōtempnit: & patris spreuit impetium. ¶ Delitiæ: oblectamenta. uirgilius. Formosum pastor Corydō ardebat alexin Delitiis domi Delitiæ: uirgil. ¶ Qui cum: cum quo. ¶ Primum digitū primam digitū partem.

Tablica 5: Marulićevi sažetci Katulovih pjesama**Napomene**

Ovo je *editio princeps* Marulićevih marginalnih sažetaka.

Sve su kratice razriješene bez zagrada.

U uglatim zagradama uspravnim su slogom doneseni oni dijelovi Marulićeva teksta koje zbog oštećenja papira (osobito na vanjskim marginama) ili zbog nečitkosti reprodukcije (osobito na unutarnjim marginama, uz uvez) nisam mogao pročitati; tekst u zagradama moj je pokušaj rekonstrukcije tih mjesta. Ondje gdje je rekonstrukcija dvojbena, dodan je upitnik; ondje gdje se može samo pretpostaviti da je u nečitkom prostoru morala postojati riječ, ili nekoliko njih, to je naznačeno trima točkicama u uglatim zagradama: [...]; točkice s upitnikom: [...?] znače da je dvojbeno je li na tom mjestu uopće bilo teksta.

Kurzivnim slogom u uglatim zagradama tiskane su priređivačeve napomene.

β je oznaka za tekst Katulovih pjesama u trogirskom kodeksu.

Radi lakše usporedbe Marulićeva i Paladijeva teksta, usporedo su dani odnosni izvadci iz Paladijeva komentara. Krupnija Marulićeva odstupanja od toga predložka označena su **masnim** slogom.

U grafiju obaju izvornika nije se diralo; samo su interpunkcija i pisanje velikih slova prilagođeni današnjim uzusima. Očite tiskarske pogreške u Paladijevu tekstu ispravljene su, ali je izvorni tiskani oblik naveden u uglatim zagradama s oznakom *ed.*

Catull.	Marko Marulić (<i>Cod. Trag.</i> , pp. 132-177)	Palladius Fuscus (<i>Catullus una cum commentariis eruditi uiri Palladii Fusci Patauini, Venetiis 1496</i>)
[<i>Epigr. B. Cam-pesani</i>]	[<i>p. 132</i>] Quidam de Catullo qui opus eius reperit sub modio.	
1	Catullus Cornelium alloquitur Nepotem, cui suum dedicat libellum, simulque Musam obsecrat ut hoc opusculum plus uno seculo perenne esse uelit.	Catullus hoc primo epigrammate alloquitur Cornelium Nepotem, cui opus suum dedicat, simulque optat ut Musa fauente opus ipsum plus uno duret saeculo.
2-2b	Lesbia, Catulli amica, passerem habebat, ex quo maximam capiebat uoluptatem, quoniam blandus et lusibus plenus erat. Hunc poeta ardore nimio correptus alloquitur dicens: O passer, si tuo lusu ego quoque, ut Lesbia solet, curis et amoris igne leuarer, tam gratum mihi faceres beneficium quam gratum dicunt fuisse Hippomenę malum Atalantę puellę, quod ut assequeretur, pudicitię famam contempsit et patris spreuit imperium.	Catullus hic amore, inde ira aestuans quod ab amica exclusus foret, passerem alloquitur demiratus tum eius lusus, tum uoluptatem quam ex eo irritando Lesbia capiebat. Quare inquit: Si, cum hic ardor qui nunc me tenet quiescat, ego item ut puella solet tecum ludere ludendoque curas animi leuare possem, tam gratum mihi tuum esset beneficium quam gratum ferunt fuisse malum aureum Atalantę puellę quod ab Hippomene in cursus certamine iactum ut assequeretur, pudicitię famam contempsit et patris spreuit imperium.

3	[p. 133] Passeris mortem deflet et ex abrupto loqui incipit ut se dolere ostendat. Nam in anxietatibus nullum cogitandi ocium datur. Hoc autem epygramma [sic] causa fuit nominis huius libelli. Dicitur enim »Passer Catulli« ab auicula poetę deplorata. ⁷⁶	Poeta in gratiam Lesbiae, amicae suae, passeris, cuius lusus antea laudauit, mirifice deflet interitum. [ad 3,14 (recte 15)] Tam pulchram mihi auiculam ademistis.
4	Phasellum quo nuper ex Bithinia in Italiam reuectus fuerat hoc celebrat epigrammate, et summa quidem arte, quam taceo, ne pulchra discas, o lector.	Hoc epigrammate Catullus laudat et primum quidem a celeritate phasellum. Qui in Paphlagonia sumptibus poetę aedificatus eundem Sirmionem usque in patriam feliciter reportauerat. Carminis autem gratia ex locorum commemoratione plurimum augetur.
5	[p. 134] Monet Lesbiam ut spretis s[enum] susurris genio et uolupta[ti] (-tibus?) indulgeat meminertque q[ue] (-ualis?) uitę nostrę conditio.	Hortatur Lesbiam Catullus ut ipsa spretis senum susurris secum indulgeat uoluptati meminertque nullum unquam post obitum ad uitam reuocari.
6	Flauium sodalem rogat [ut] suos aperiat amores, qu[os] lepido uersu celebrare [uult?].	Rogat Flauim sodalem ut suos amores sibi aperiat, quos se carmine celebraturum pollicetur.
7	Lesbię id ipsum quęre[nti] indicat quot eius b[asiis] satiari quiret.	Respondet Catullus amicae de basiis interroganti.
8	[p. 135] Lesbia facto cum poeta diuortio alium amare coeperat. Hac de re secum poeta conqueritur decernitque, postquam amicam uidet mutatam, se quoque eam penitus deserere.	Catullus cum nullo pacto amicam sibi reconciliare possit, hortatur seipsum ad illam penitus deserendam, ita tamen ut doceat se de eius scelere postmodum poenas sumpturum.
9	Poeta Veranii aduentu letus hoc canit epigramma.	Nimio gaudio exultat Catullus quia audiuit Veranium, sodalem suum, de quo alibi mentionem facit, ex Hispania ad urbem saluum rediisse.

⁷⁶ Već Marcijal zbog pjesama 2 i 3 čitavu Katulovu knjigu polimetara naziva *passer* (usp. Mart. 1,7; 1,109; 4,14; 7,14; 11,6; 14,77); čini se da je to u antici postalo uobičajenim nazivom; usp. J. H a i g G a i s s e r, n. dj. (u bilj. 53), str. 11-12; 238-243; također Thomsonov komentar u njegovu izdanju iz 2003, n. dj. (u bilj. 38), str. 203.

-
10	Hoc epigrammate dolos et fraudes meretricularum retegat e re [...].	Varrus forte perduxerat Catullum ad meretriculam quam ipse tunc amabat; illa autem cum audiuisset poetam e Bythinia nuper esse reuersum, continuo orauit ut seruos quos rumor erat eum in prouincia emisse sibi commodaret. At Catullus, ut aliquid lucri in eadem Bythinnia fecisse uideretur, non negauit se seruos mercatum esse, sed cum puella magis instaret, non se, sed C. Cinnam seruos habere dixit et ita meretriculae elusit petulantiam.
-
11	[p. 136] Catullus Furii et Aurelii f[idem] et amorem laudans eis R[oma] proficiscentibus mandat ut [...] uenerint, Lesbiam adeant [et] dicant Catullum amiciciam [...] renuntiare, quoniam accepit [...] ipsam multorum esse.	Poeta per Furium et Aurelium, quos fore ubique sibi fidos confidit, mittit amicae suae repudium, quia audiuit eam pluribus sui copiam facere.
-
12	[p. 137] Monet Asinium ut sibi sudarium, quod in conuiuio surripuerat, remittat, aut trecentos expectet endecasyllabos. Hic enim Asinius mapparum fur erat.	Monet Matrucinum Asinium, Asinii Polionis fratrem, qui mapparum fur erat, ut sibi remittat linteum quod nuper in conuiuio surripuit. uel trecentos expectet endecasyllabos, qui in ipsum scribentur.
-
13	Fabullum sodalem ad coenam inuitat, ea lege ut secum et coenam ferat et candidam ducat puellam, repromittens se ei inuicem daturum unguentum preciosum, quod Venus et Cupido suę donarunt Lesbię.	Inuitat Fabullum sodalem ad coenam, ea tamen lege ut is secum ferat coenam et candidam ducat puellam. Verum ut Fabullus libentius ueniat, pollicetur se ei daturum unguentum fragrantissimum quod olfaciens deos rogabit ut se totum nasum faciant.
-
14-14b	Scribit ad Caluum sodalem, qui tempore Saturnaliorum sibi miserat carmina pessimi poetę legenda, et iratus minatur se parem gratiam relaturum.	Minatur se parem gratiam Caluo relaturum, qui in Saturnalibus, in quibus uoluptatibus indulgebatur, miserat amico impia carmina legenda.
-
16	[p. 138] Minatur Aurelio et Furio adolescentulis pedicationem et irrumationem, quoniam ii sibi suisque uersibus detrahebant.	Excusaturus carminum suorum lasciuam minatur se Furium et Aurelium paedicatorum irrumaturumque [irruma- ed.]. Qui cum lasciuos Catulli uersus legissent, poetam quoque parum pudicum esse putabant.
-

-
17	[p. 139] Coloniam ciuitatulam obsecrat ut quendam Veronensem stupidum et ignauum, qui uxorem seruare nescit, cum suo ponte in subiectam paludem cadere patiat, ut liberetur quo premitur ueterno. Sunt enim morbi aliqui qui timore tantum excutiuntur.	Petit autem Catullus a colonia oppidulo ut Veronensem quendam stupidum, qui uxorem seruare nesciebat, de suo ponte in caenosam paludem cadere sinat, ut metu expergiscatur. Sunt enim morbi Cornelio Celso auctore qui aliquo subito timore excutiuntur. [ad 17,4] Caua palude: quae pontem suberat. [ad 17,24] Veternum: lethargus; ut scribit Cornelius Celsus, est inexpugnabilis pene dormiendi necessitas; ea a nostris ueternum dicitur.
22	[p. 140] Scribit ad Varum sod[alem de] quodam Supheno, homine f[ace]tissimo, qui cum mala et ins[ipida] carmina ederet, bonus tam[en et] facetus poeta sibi esse ui[de]batur. Quod uitium omnium fere est [...] nemo est qui aliqua in par[te] non placeat seque mire[tur] . ⁷⁷	Scribit Catullus ad Varrum de quodam Supheno, qui inter amicos urbanus erat, sed cum idem ad scribenda poemata se contulisset, infacetissimus uidebatur; ipse tamen sibi placebat.
23	Monet Furium mendicum ut [...] suam ferat pauperiem cess[et]que a diis] petere centum sextertia, quoniam [beatus?] est, nam caret omnibus incom[modis] que] diuites patiuntur.	Monet Furium Catullus ut centum sestertia a diis petere desinat, quia pauper, immo inops uacat multis incommodis quibus, si diues fieret, non uacaret.
24	[p. 141] Ad quendam adolescentem formosum qui morem gesserat Furio pauperrimo; et eum carpit quod inopi homini sui copiam fecerit.	Conqueritur poeta quod puer quem ipse unice amabat Furio, omnium pauperrimo, se indulserit.
28	Petit a Veranio et Fabullo, comitibus Piso[nis], quid lucri retulerint ex prouincia et an fuerin[t] pari conditione qua ipse fuit cum Memio.	Detestaturus nephandum Romanorum magistratum libidinem, qui in prouinciis comites suos irrumabant, interrogat Veranium [sic] et Fabullum sodales quid lucri fecerint in Hispania sub Pisone. [ad 28,7-8] Qui meum secutus praetorem: intelligit Memium [Menium ed.]. [ad 28,11-12] Pari fuisse casu: pari mecum conditione.
-

⁷⁷ Za *seque miretur* usp. *se ipse miratur*, 22,17.

-
30	[p. 142] Catullus conqueritur de A[lfeno], qui fidem sibi datam [uiolauit].	Conqueritur poeta quod Alphenus puer, quem ipse unice amabat, fidem sibi datam uiolauerit.
-
31	[p. 143] Domum reuersus Syrmionem patriam salutat.
[ad 31,13] Lydias dixit, id est aureas, ab Hermo, Lydię fluuio, qui aurum fert. Na[m] Benaci lacus aque, ut multi tradunt, aureas harenas ferunt. Ad [quod] alludens poeta eas aquas Lydias dixit. | Poeta ex longa molestaque peregrinatione domum reuersus Sirmionem patriam procul uisam salutat.
[ad 31,13] Vosque Lydiae lacus unde: Catullus, ut aquis Benaci, in quo est Sirmio, maxime blandiatur, eas Lydias appellat quasi auri genitricis. Alludit enim ad Hermum et Pactolum, auriferos Lydiae amnes. |
|----|--|---|
-
32	Crapula distentus ac arrectus Ipsithillam rogat ut eum ad se meridiatum uenire iubeat.	Poeta satur cum tentigine [-ginae ed.] uexetur, orat Ipsithillam ut sibi uenire iusso paret nouem fututiones.
[ad 32,3] Meridiatum: per meridie dormitum. |
|----|--|--|
-
33	In patrem et filium, quorum alter fur erat et alter cynedus.	Monet duos Vibennios, patrem et filium, ut urbe ultro relicta alio se conferant, cum alterius furta nota sint populo et alter propter annos non amplius pedicetur, et ita ostendit patrem fuisse furem, filium uero cynedum.
-
34	Fragmentum.	
-
36	[p. 144] Votum soluit quod Romę sua Les[bia] fecerat. Vouerat enim quod si Cat[ullus] sibi incolumis restitutus esset, cre[maturam] carmina poetę omnium pessimi. Hoc [uotum?] poeta ipse exequitur et primum causam exponit.	Vouerat amica Catulli Veneri et Cupidini, si eorum ope Catullus sibi redditus foret, se pessimi poetę scripta continuo crematuram. Quare Catullus Romam reuersus, ut ipsemet uotum soluat pro puella, incendit per contemptum Volusii Annales.
[ad 36,3] Nam sanctę: exponit uotum simulque causam uoti. |
|----|---|---|
-
37	[p.145] Minatur irrumationem adolescentibus quibusdam qui suam Lesbiam sollicitabant.	Iratus poeta minatur se quosdam contubernales irrumaturum qui puellam quę e Catulli sinu fugerat detinentes eam per uices subagitabant.
[ad 37,2] (...) quibus excandescens minatur irrumationem (...) |
|----|---|---|
-

-
38	Conqueritur quod Cornificius sodalis se egrotantem non uisitauerit.	Conqueritur Catullus quod Cornificius sodalis nunquam uiserit se ob amissam puellam maxime merentem.
[ad 38,3] Et magis magis in dies et horas: supple: crescit aegritudo. |
|----|---|---|
-
39	Hispani omnes, cum munditia maxime gaudeant, una in re spurcissimi existunt. Nam dentes quotidie, et interdum membra omnia, sibi lotio lauant. Auctores sunt Dyodorus, Strabo, et Apuleius . ⁷⁸ Vnum ex iis Egnatium nomine carpit Catullus, qui semper ridebat, ut dentes presentibus ostenderet, quos sibi lotio candidos effecerat. Versus est senarius iambicus .	Versus est iambicus trimeter. Vt sciamus quid sibi uellit Catullus, res paulo altius est repetenda. Igitur cum Hispani in caeteris uitae partibus maxime mundi existant, in hac una spurcissimi existimantur quod lauacra ex lotio conficientes non os solum et dentes, sed etiam totum corpus urina sibi lauant. Auctores sunt Strabo et Diodorus. Catullus igitur gnarus tantae foeditatis irridet hoc epigrammate Egnatium Hispanum qui usquequaque ridebat ut occurrentibus dentes ostenderet, quos sibi crebris urinae lauacris candidos effecerat.
-
44	[p. 147] Gratias agit suo fundo in quo recreatus erat tussi et grauedine affectus, quae duo mala ex pessime orationis lectione cepit. Nam dum Sextianus uult esse conuiuia, carmina adeo mala legit quod illico grauedine frigidissima et tussi uehementissima occupatus est. Versus est senarius iambicus scazon .	Versus est trimeter iambicus. Catullus a Sextio amico ad caenam inuitatus, cum orationem quam maledictis plenam Munacii Planci competitores fecerant legisset, ipse repente in grauissimam tussim incidit. Qua cum cuperet liberari et sciret ei ocium et urticam mederi, in agrum se recepit, ubi et ocium et urticae copiam esset habiturus. Nunc autem, postquam uidet sibi bene esse, ad Urbem rediturus uillae [-le ed.] gratias maximas agit quod eius beneficio tanto malo sit liberatus.
-
45	Scribit amorem Acmes et Septimii esse felicem, utpote qui optimo auspicio confirmatus fuerat.	Poeta ostendit Acmes et Septimii amorem optimo auspicio esse confirmatum, quamobrem concludit illos esse perbeatos.
-

⁷⁸ Diodora i Strabona navodi Paladije Fusko; za Apuleja (kojeg Fusko ne spominje!) usp.: *Dentem atque rursam pumicare gingiuam*. (App. Apol. 6) Usp. i A v a n z i, *Emendationes*, n. dj. (u bilj. 57), a iii^v: *In eodem carmine cum probe legatur: Dentem atque ruffam defricare gingiuam* [39,19], *quidam, ut deprauatissimam Apulei lectionem imitent, corruptissime legunt hunc uersum*. Apulejevo ime Marulić inače spominje – koliko sam mogao utvrditi – samo jednom, u *Repertoriju*, i to preko Augustina, *De civ. Dei*; usp. *Marci Maruli Repertorium* (n. dj. u bilj. 50), f. 108v (= I, 336).

49	Ciceroni gratias agit.	Gratias agit M. Tullio Ciceroni.
51	[p. 149] Amoris impatiens suę enarrat Lesbię quantis malis afficiatur cum ipsa coram se alteri arridet. Versus est Saphicus.	Versus est Sapphicus, de quo ante dictum est [cf. ad c. 11]. Declarat Catullus quanta mala sibi eueniant posteaquam uidit Lesbiam, amicam suam, cum alio uiro ridentem.
52	Indigne fert quod Nouius [sic β] Struma curruli [currulli β] in sella sedeat et Vacinius [sic β], qui uno tantum die ⁷⁹ consul fuit, per suum iuret consulatum.	Catullus ait moriendum esse cum Nonius Struma, homo nequam, sedeat in sella curuli et Vatinius, qui per paucissimos dies ⁸⁰ consul fuit, peierat per suum consulatum.
61	[p. 151] Versus est Gliconius, qui constat [ex] spondeo, coriambo et pyrrhichio , ⁸¹ ut: collis-ohelico-nii, cultor-uranię-genus.	Versus est generis cuius est ille: Dianae sumus in fide [= 34]. sed hic non quartus, ut ibi, sed quintus quisque uersus loco secundi dactyli habet spondeum. [ad c. 34] Versus est Gliconicus, qui constat ex spondeo et duobus dactylis. ⁸² Sed quartus quisque loco secundi dactyli habet spondeum. Sicut in aliis nonnunquam pro spondeo ponitur iambus uel trocheus.
62	[p. 154] Poeta ducta ad m[atrimonium] uxore inducit a[dolescentes] quosdam ut [cantu certent?], quorum mares connub[ium maxime lau?]dant, foemine [sic] non [...] et accusant.	Dum Iulia ad Mallium domum deducitur, iuuenes utriusque sexus, qui apud ipsum Mallium caenarunt, cum sciant paulo post sponsam affuturam, consurgunt ut certatim canant. Quorum puellae uirginitatem commendantes coniugium uituperant, adolescentes uero inspecta eius tum dulcedine tum utilitate maxime laudant.

⁷⁹ *Sunt alia scommata minus aspera, quasi edentatae beluae morsus, ut Tullius in consulem qui uno tantum die consulatum peregit: solent, inquit, esse flamines diales, modo consules diales habemus.* (Macr. Sat. 7,3,10). Vatinija Marulić spominje u *Repertoriju* (n. dj. u bilj. 50), f. 14r (= I, 58): *Vacinius*; f. 94v (= I, 257): *Vatinius*; oba puta izvor mu je Seneka.

⁸⁰ *In consulatu Vatinii, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur* (Macr. Sat. 2,3,5).

⁸¹ Slična raščlamba glikoneja nalazi se u Diomedu, u 3. knjizi njegove *Ars grammatica*: po njemu se taj stih sastoji od spondeja, horijamba i jamba (usp. *Grammatici Latini, ex recensione Henrici Keilii*, sv. I, Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1857, str. 520). Diomedovo je djelo Marulić imao u svojoj knjižnici. No za Marulićevu raščlambu – spondej, horijamb, pirihij – nisam uspio nigdje naći predložak.

⁸² Da se glikonej sastoji od spondeja i dva daktila, tumači Marije Plocije Sacerdot (*Marius Plotius Sacerdos*) u svojoj raspravi *De metris* (usp. *Grammatici Latini, ex recensione Henrici Keilii*, sv. VI, Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1874, str. 515). No prvo izdanje Plocijeve rasprave objavljeno je tek 1605 (usp. William S m i t h, *Dictionary of Greek*

- 63 [p. 155] Athis Phrix puer fuit, quem Cybele ipsa dilexit. Hic cum contra deū mandata – ab ea enim monitus fuerat ne pudicitiam contaminaret – cum Sangaride⁸³ [sic] nympa concubisset, cognito statim errore indoluit furoreque correptus uirilia, quę commissi causa fuerant, testa Samia sibi amputauit et ita euiratus deę quo ad uixit inseruiuit. **Hanc fabulam scribit Catullus ipsum[que] Athim, ut rem ante oculos ponat, inducit loquent[em].**
- [p. 165, ad 63,387 sqq.] Dii inter homines uersati tandem liquerunt humana consortia propter hominum scelera.
- [ad 63,5] Acuto silice: acuto lapide. Alludit ad testam Samiam, qua matris deum sacerdotes, qui galli uocabantur, citra perniciem uirilia sibi amputabant.
- [ad 63,384] Prasentes: loquitur Catullus affertque rationem cur credendum sit deos olim rebus hominum interesse solitos.
- [ad 63,397] Sed postquam scelus: altera ratio cur dii terras penitus deseruerint.
- 67 [p. 168] Catullus hac **elegiuncula**⁸⁴ domus cuiusdam adu[ter]ia lepide reteggit. Ind[ucit] enim per fantasiam ian[uam] ad loquendum, quę i[n]terrogata omnia furta [detegit?].
- Detecturus nobilis poeta turpissima cuiusdam nouae nuptae adulteria, cum qua mariti etiam ipsius pater rem habuerat, domus, intra cuius parietes eadem noua nupta una cum uiro et socero habitabat, ianuam alloquitur eamque ut animatam sibi respondere facit, ut per ipsam detegat omnem familiae turpitudinem. Ostendit autem domum hanc non Veronae, sed Brixiae fuisse.
- 97 [p. 177] Poeta insectatur Emiliū, cui os turpissimum foedissimumque est.
- Inuehitur in Aemiliū, os cuius alioquin turpissimum maxime fetebat.

and *Roman Biography and Mythology*, Boston 1867, sv. III, str. 428 (s. v. »Plotius«); očito je dakle da Fuskova raščlamba glikoneja potječe iz kojeg drugog izvora.

⁸³ Jediní spomen nimfina imena (koje glasi *Sagaritis*, *-idis*, *f.*) u rimskoj književnosti nalazi se u *Ov. F.* 4,229 (*fallit, et in nympa Sagaritide desinit esse / quod fuit*).

⁸⁴ Riječ bez potvrde u klasičnom latinitetu, u kojem se kao deminutiv za *elegia* pojavljuje *elegidion* ili *elegidarion* (obje samo po jedan put u cjelokupnom klasičnom korpusu; usp. za prvu *Pers.* 1,51, a za drugu *Petr.* 109,8). Deminutivi na *-uncula* redovito

Nekoliko značajki Marulićeva postupka vidljivo je već pri malo podrobnijem pogledu. Za njegovu su svrhu redovito korisne formulacije s početka Fuskova komentara uz pojedinu pjesmu jer tu i on daje neku vrstu njezina sažetka; no povremeno preuzima neki izraz ili objašnjenje iz Fuskovih opaski uz pojedini stih; usp. Fusko *ad* 3,14; 17,4; 17,24; 28,7-8; 28,11-12; 31,13 (u ovom slučaju i sam Marulić izdvaja to kao komentar uz dotični stih, a ne u sklopu sažetka pjesme); 32,3; 36,3; 37,2; 38,3; 63,5; 63,384; 63,397. Uz Fuskov komentar Marulić se služi i samim tekstom Katulovih pjesama (usp. *ad* 22,17), ne samo prema Fuskovu izdanju nego i prema β (usp. *ad* 52). No čini se da te podatke kombinira s još nekim izvorima: Marcijal (*ad* 3); Avanzi, *Emendationes* (*ad* 39); Makrobije, *Saturnalia* (*ad* 52). Napokon, služi se nekim izvorima koje za sada nije moguće niti hipotetski identificirati: za *scazon* (*ad* 44) i za opis glikonejskog stiha (*ad* 61).

U sažetcima se pojavljuju i neke dodatne formulacije koje očito potječu od samog Marulića (*ad* 4; 63; 67). Osobito je intrigantan dodatak uz 4:

Phasellum quo nuper ex Bithinia in Italiam reuectus fuerat hoc celebrat epigrammate, **et summa quidem arte, quam taceo, ne pulchra discas, o lector.**

Izravno obraćanje čitatelju, koje ne nalazimo ni u jednom drugom njegovu sažetku, nuka na pitanje je li ih Marulić, osim za vlastitu uporabu, pisao za još kakvu svrhu. Tko je taj mogući Marulićev čitatelj? Nadalje, takvoj apostrofi inače je u Marulića, kao i u drugih pisaca, obično svrha da upozori čitatelja na kakvu pouku ili važnu informaciju;⁸⁵ utoliko je neobičnije da je ovdje čitatelj ostentativno upozoren da mu se informacija *uskraćuje* (što je, uostalom, sasvim suprotno smislu komentara).

Kako je već rečeno, odabrani dio Fuskova komentara Marulić ne preuzima *verbatim*, nego ga većim dijelom parafrazira i adaptira. Pritom se rado koristi sinonimnim zamjenama, npr. uz 1: *obsecrat* umj. *optat*; *opusculum* umj. *opus*; *perenne esse uelit* umj. *duret*; uz 2-2b: *alloquitur dicens* umj. *inquit*; *quam gratum*

se prave od apstraktnih imenica na *-io* (npr. *indignatio* – *indignatiuncula*; *occasio* – *occasiuncula*; *oratio* – *oratiuncula*; *ratio* – *ratiuncula* itd.). U humanizmu *eligidion* je potvrđeno u Angela Poliziana (*Misc.* 11,8) i Konrada Celtisa (*Od.* 1513 sig. a4^r). Usp. Johann Ramming, *Neulateinische Wortliste: Ein Wörterbuch des Lateinischen von Petrarca bis 1700*, na adresi: <http://www.lrz-muenchen.de/~ramminger/words/start.htm> (pristupljeno 26. XII. 2006).

⁸⁵ Obično je takva apostrofa uvedena s *disce, discite* ili sl.; usp. npr. Marulićevo *Discite, christicolę* (*Dauid.* 3,264); *Sed discite tandem* (*Dauid.* 9,84); *Discite quam felix sceleris correctio* (*Dauid.* 9,368); *Disce tamen, quod uiolenti rapiunt illud, non ignaui nec qui uitiis superantur, sed qui his repugnando uictores euadunt* (*Euang.* 1,8 = I, 443); *Habes orationis formam; disce, qualiter te habere oporteat inter orandum* (*Euang.* 2,9 = I, 545); *Talia fata manent nostros (mihi credite) reges* (*Latinski stihovi*, 96,5). Slično i u hrvatskim tekstovima: »Zato ki poslušáš, svoju volju poskrat« (*Dobri nauci*, 295); »Sad vij kako linja Olofernja sila« (*Judita*, 5,193).

dicunt umj. *quam gratum ferunt*; uz 17 *obsecrat* umj. *petit*; *patiatur* umj. *sinat* itd.; promjenom reda riječi, npr. uz 6: *Flauium sodalem rogat [ut] suos aperiat amores* umj. *Rogat Flauium sodalem ut suos amores sibi aperiat*; uz 13: *Fabullum sodalem ad coenam inuitat* umj. *Inuitat Fabullum sodalem ad coenam*. No kadšto su zahvati složeniji pa obuhvaćaju sintaktičke preinake (11; 16; 51) ili promjenu govorne perspektive (tj. subjekta), barem u dijelu sažetka (8; 36; 62). Gotovo redovito Marulić pokraćuje ili sažima, no kadšto, kako smo vidjeli, dodaje ponešto čega u predlošku nema.

Sve te preoblike uvelike podsjećaju na načine Marulićeva postupanja s izvornicima što ih je u *Repertoriju* uočio Darko Novaković.⁸⁶ Na tragu njegovih zaključaka može se i za sažetke uz Katula ustvrditi da intervencije u predložak nisu dovoljne kako bi se na njihovu temelju moglo govoriti o samostalnu auktorskom tekstu; no kao i *Repertorij*, i sažetci pozivaju na ozbiljnu filološku analizu; i njih treba, bez ikakve dvojbe, uvrstiti u korpus Marulićevih latinskih tekstova.

3. Nekoliko pretpostavki, pitanja i zaključaka

Marulićeve zabilješke u trogirskom kodeksu potječu iz duljega vremenskog razdoblja. Čini da je najranije nastao prijepis Klaudijanove pjesme, koji, koliko sam mogao utvrditi, treba smjestiti u osamdesete ili devedesete godine 15. st.⁸⁷ Za sažetke uz Katulove pjesme *terminus post quem* jest 1496. godina; po svemu sudeći, oni su upisani u jednom navratu, bez prekida. Tekstološke intervencije u Katulovim pjesmama nastale su, po svemu sudeći, nakon 1502. godine. Moguće je da su unošene u nekoliko navrata; nije isključeno da su marginalni naslovi uz 64 znatno kasniji od svih drugih marginalija. O vremenu nastanka marginalija uz ostale tekstove u kodeksu teško je reći išta pobliže.

Što se tiče Katula, uočljivo je da Marulićevi sažetci ispočetka prate gotovo svaku pjesmu, a onda se pomalo prorjeđuju, da bi posve prestali nakon 67 (s iznimkom 97). Slično je, iako manje izrazito, i s tekstološkim intervencijama (usp. **Tablicu 4**), pri čemu treba napomenuti da ta konstatacija ostaje na snazi i kad se uzmu u obzir svi ispravci (dakle oni uneseni među retcima i preko osnovnog teksta), a ne samo oni na marginama.

Što je Marulića potaknulo da uloži toliki trud u rad na kodeksu, i to upravo u emendiranje Katulovih pjesma? Dio odgovora možda se nalazi u okolnosti da je Paladije Fusko krajem 15. i početkom 16. st. boravio u Dalmaciji kao profesor pjesništva i retorike: osamdesetih godina 15. st. nalazio se u Trogiru (prijateljevao

⁸⁶ Usp. Novaković, n. dj. (u bilj. 52), str. 13-14.

⁸⁷ Usp. Lučin, n. dj. (u bilj. 12), str. 223.

je s Koriolanom i Alvizom Cipikom), a od 1493. do 1516. u Zadru.⁸⁸ Zna se da je Marulić bio u vezi s Koriolanom,⁸⁹ pa nije isključeno da se upoznao i s Fuskom: njegovo izdanje Katula s komentarima, tiskano 1496, zacijelo je privuklo pozornost lokalnih humanista, o čijem zanimanju za Katula svjedoči spomenuti rukopis Kristofora Papalića. U takvu okruženju, u kojem je zacijelo bilo zapaženo i Aldoovo izdanje iz 1502, Marulić je lako mogao osjetiti poticaj da se prihvati uređivanja svojega kodeksa, da obnovi mladenačku lektiru »onih svetih i starih pjesnika«. Možda se – nakon što je krajem staroga stoljeća dovršio opsežan rad na *Instituciji* i preveo Kempenčevo djelo, a početkom novoga ispjevao *Juditu* – poželio vratiti antičkim temama.⁹⁰ U takvu težnju posve se dobro uklapa rasprava *In epigrammata priscorum commentarius*, ispunjena kao nijedno drugo Marulićevo djelo najraznovrsnijim starinarskim znanjima, a napisana upravo u prvom desetljeću 16. st. Možda je poželio ponovno se zbližiti s latinskom versifikacijom, vježbati um i pero pripremajući se da se zaputi u najveći svoj pjesnički pothvat – pisanje *Davidijade*.⁹¹

Sva ta pitanja i pretpostavke ostaju još uvijek u magli domišljanja i naslućivanja, čvrstih je odgovora malo. Ipak, nekoliko se zaključaka čini pouzdanim:

- Osim što u znatnoj mjeri dopunjuju, pa i mijenjaju našu percepciju Marulićeve odnosa prema antičkom nasljeđu, marginalije u trogirskom kodeksu pokazuju nam splitskog pisca u eminentno humanističkoj ulozi tekstološki osviještenog recipijenta jednog teksta iz klasične antike.

- Marulić je prvi naš čitatelj Petronija i prvi hrvatski filolog.

- Sažetci uz Katulove pjesme uvećavaju Marulićevo književno ostavštinu za nekoliko dragocjenih stranica latinske proze.

- Brojnost i karakter intervencija u trogirskom kodeksu, vremenska protežnost njihova nastanka (možda i dva desetljeća) – sve to potkrepljuje tvrdnju koju sam

⁸⁸ O Paladiju Fusku usp. J. H a i g G a i s s e r, n. dj. (u bilj. 44), str. 239-243; i s t a, n. dj. (u bilj. 53), str. 97-108; T h o m s o n, »Introduction«, u *Catullus...* (n. dj. u bilj. 38), str. 47. U domaćoj literaturi usp. Miroslav K u r e l a c, »Paladije Fusko – *Palladius Fuscus*: život i djelo«, u Paladije F u s k o, *Opis obale Ilirika*, priredila, prevela i komentirala Bruna Kuntić-Makvić, uvodnu studiju napisao Miroslav Kurelac, *Latina et Graeca*, Zagreb 1990, str. 5-76.

⁸⁹ O tome svjedoči jedan dokument iz 1478, što ga spominje Cvito F i s k o v i ć, »Prilog životopisu Marka Marulića«, *Baština starih hrvatskih pisaca*, Čakavski sabor, Split 1978, str. 64-87 (68).

⁹⁰ *Institucija* je vjerojatno napisana oko 1496-1499. Usp. Drago Š i m u n d ž a, »Glavna obilježja i kuturno-povijesno značenje Marulićeve Institucije«, u: Marko M a r u l i ć, *Institucija I*, priredio i preveo Branimir Glavičić, Književi krug, Split 1986, str. 11-51 (17).

⁹¹ U posveti Dominiku Grimaniju kao jednu od poteškoća pri pisanju epa navodi da se već odavno prestao baviti pisanjem pjesama (*iam pridem intermissa condendi carminis cura*), što možda i nije puka isprika i izraz skromnosti. Usp. Marko M a r u l i ć, *Davidijada*, treće izdanje priredio i uvod napisao Veljko Gortan, preveo i komentar sastavio Branimir Glavičić, JAZU, Zagreb 1974, str. 4 i 5.

iznio pišući o ovoj temi prvi put: Marulić nipošto nije bio slučajni, usputni korisnik kodeksa, nego njegov pravi, trajni posjednik.⁹²

Pitanjem kako je trogirski kodeks došao u njegove ruke te kako je i kada iz njih otišao, otvara se tema povijesti toga rukopisa, koji je A. C. de la Mare s pravom nazvala zagonetnim.⁹³ Nekoliko sam pretpostavki o tome već iznio u najavi ove studije,⁹⁴ no pitanju njihovu raščlambu i argumentaciju u ovoj prigodi nije moguće predočiti. Stoga ću toj temi posvetiti zaseban rad.

⁹² Usp. B. L u č i n, »Marulićeva ruka na trogirskom kodeksu Petronija«, *Colloquia Maruliana* XIII (2005), str. 315-322.

⁹³ »that mysterious manuscript, the Codex Traguriensis«, D e l a M a r e, n. dj. (u bilj. 2), str. 251.

⁹⁴ Usp. B. L u č i n, »Od marginalija do matice: Marul, Katul i trogirski kodeks Petronija«, *Marulićevi dani 2006: Znanstveni, književni i izdavački program*, Književni krug, Split 2006, str. 15-16